

Bildterapeuters arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige

En intervjuundersökning

Charlotte Herre

Institutionen för Samhällsmedicin och rehabilitering
Bildterapi
Ht 2016 - vt 2018
Examensarbete 15 hp

UMEÅ UNIVERSITET

Institutionen för samhällsmedicin och rehabilitering

Bildterapi

Examensarbete

15 hp

Magisterprogrammet i bildterapi 60 hp

Titel: Bildterapeuters arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige. En intervjuundersökning		År: 2018
Författare: Charlotte Herre herre.charlotte@gmail.com	Handledare I: Professor Stephan Hau Stockholms Universitet stephan.hau@psychology.su.se Handledare II: Birgitta Englund Umeå universitet birgitta.englund@umu.se	
Nyckelord: bildterapi, bildterapeut, ackulturation, kultur, flykting, minderåring		
Sammanfattning: <p><u>Syfte:</u> Att genom en kvalitativ studie undersöka hur bildterapeuter arbetar med barn under 18 år som flytt till Sverige från andra kulturer.</p> <p><u>Metod:</u> Fem halvstrukturerade intervjuer med utbildade bildterapeuter genomfördes och analyserades med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys. Som teoretisk referensram användes den triangulära modellen för kommunikation inom bildterapi, samt begreppen "art as therapy" och "art in psychotherapy".</p> <p><u>Resultat:</u> Bildterapeuterna skapar trygghet och förutsägbarhet genom sitt arbetssätt; att arbeta i grupp, med tematiska övningar samt en återkommande struktur på sessionerna. Både slutna och öppna grupper förekommer.</p> <p>Den verbala kommunikationen mellan klient och terapeut kan vara svår, några av bildterapeuterna förlitar sig på den icke-verbala kommunikationen - bilden och kroppsspråket, medan andra använder tolk. Bildterapeuterna arbetar med klientgruppen både utifrån "art as therapy", med fokus på kommunikation mellan klient och bild, och med "art in psychotherapy", där tyngdpunkten ligger på kommunikationen mellan klient och terapeut.</p> <p>Några av bildterapeuterna söker aktivt kunskap om klienternas ursprungskultur och nuvarande livssituation medan andra låter klienterna själva berätta genom sina bilder. Samtliga bildterapeuter förhåller sig individuellt till sina klienter även när de ingår i en grupp.</p> <p><u>Slutsats:</u> Bildterapeuterna anpassar sitt arbetssätt till individens behov i stunden och över tid. När bildterapeuten arbetar utifrån "art as therapy" är kommunikationen främst icke-verbal, och när arbetet kan beskrivas som "art in psychotherapy" läggs större vikt på den verbala kommunikationen. Alltså kan både "art as therapy" och "art in psychotherapy" tillämpas samtidigt i en och samma grupp.</p>		

Master Programme in Art Therapy 60 credits

Title: Art therapists' experiences of working with children and teenagers that has taken refuge to Sweden. An interview study		Year: 2018
Author: Charlotte Herre herre.charlotte@gmail.com	Tutor: Professor Stephan Hau Stockholms Universitet stephan.hau@psychology.su.se Handledare II: Birgitta Englund Umeå universitet birgitta.englund@umu.se	
Keywords: art therapy, art therapist, acculturation, refugee, culture, under age		
Abstract: <p><u>Aims:</u> To, by means of a qualitative study assess how art therapists work with children below the age of 18 that has taken refuge to Sweden.</p> <p><u>Methods:</u> Five semi-structured interviews with educated art therapists were conducted and analysed by using a qualitative subject analysis. The triangular model of communication and the concepts of "art as therapy" and "art in psychotherapy" were used as theoretical frames of reference.</p> <p><u>Results:</u> The art therapists create a feeling of security and predictability through group-work, themed exercises and a recurring structure. Both closed and open therapy groups occur.</p> <p>Communication between client and therapist can be difficult. Some art therapists rely on non-verbal communication, body language and the artwork, while others use an interpreter. The art therapists work with "art as therapy", focusing on the communication between artwork and client, as well as "art in psychotherapy" with emphasis on therapist/client communication.</p> <p>Some therapist actively seek knowledge about the clients' culture of origin and what their current situation is like, while others let the client express it through the artwork. All therapists approach each client individually even though they work in a group.</p> <p><u>Conclusion:</u> The art therapists adapt their approach to the needs of the individual client, in the moment and over time. When the art therapist applies the concept of "art as therapy" the communication is mostly non-verbal, while "art in psychotherapy" emphasizes verbal communication. Thus, "art as therapy" as well as "art in psychotherapy" can be applied simultaneously in the same client group.</p>		

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INTRODUKTION	5
2. BAKGRUND	6
2.1. Bildterapi	6
2.2. Kultur	6
2.3. Kulturell identitet.....	7
2.4. Migrationsprocessen och dess följder	8
2.5. Kommunikation	9
2.6. Etiska riktlinjer	9
3. KUNSKAPSÖVERSIKT	12
3.1. Social struktur	12
3.2. Bildterapi som behandlingsform	13
3.3. Bildterapeuten	13
3.4. Bildmaterial och skapande	14
4. SYFTE	16
4.1. Frågeställning	16
5. TEORETISK REFERENSRAM	16
6. METOD	19
6.1. Kvalitativ metod	19
6.2. Datainsamling	19
6.3. Urval	20
6.4. Databearbetning inom kvalitativ innehållsanalys.....	21
6.5. Forskningsetiska aspekter	22
7.1. Struktur skapar trygghet	23
7.1.1. Fast struktur för bildterapi	23
7.1.2. Gruppen och bildterapeuten ger stöd	26
7.2. Kommunikation i den triangulära relationen	28
7.2.1. Verbal kommunikation	28
7.2.2. Icke verbal kommunikation	30
7.3. Terapeutens kunskap om klientgruppen	31
7.3.1. Klientens bakgrund.....	31
7.3.2. Klientens nuvarande livssituation.....	33
8. DISKUSSION	35
8.1. Resultatdiskussion	35
8.1.1. Struktur skapar trygghet	35
8.1.2. Kommunikation i den triangulära relationen.....	37
8.1.3. Terapeutens kunskap om klientgruppen	39
8.2. Metoddiskussion.....	40
8.2.1. Trovärdighet - tillförlitlighet, pålitlighet, konfirmering och överförbarhet.....	40
8.4. Sammanfattning.....	41
8.5. Framtida forskning	42
REFERENSER	43
BILAGA 1	
BILAGA 2	
BILAGA 3	
BILAGA 4	

1. Introduktion

Antalet människor på flykt i världen överskred för första gången 60 miljoner år 2015, varav 19,2 miljoner har flytt till ett annat land (Migrationsinfo.se, 2016). År 2015 kom en stor våg av flyktingar till Sverige. Då ansökte totalt 162 877 personer om asyl, varav 35 015 var barn med familj och 35 369 var ensamkommande barn (Migrationsverket, 2017).

I slutet av 2017 var nästan 1,9 miljoner av Sveriges befolkning födda utomlands, vilket motsvarar cirka var sjätte svensk (Statistiska Centralbyrån, 2018). Detta innebär att en sjättedel av Sveriges befolkning har vuxit upp eller växer upp med influenser från en annan kultur än den svenska.

Skolan är ofta ett av de första möten barnen har med den svenska kulturen. Min erfarenhet av att möta dessa barn som pedagog i skolans värld är att de ofta upplever en förvirring under sina första år efter att de kommit till Sverige. Barnen och deras föräldrar kommer med erfarenheter och kunskaper som nu till stor del kan bli ifrågasatta, som måste läras om och bearbetas för att de ska kunna vara aktiva och må bra i det nya landet. Som pedagog har jag mött barn som inte förstår och ofta misstolkar de signaler som andra barn sänder ut till dem, vilket kan skapa konflikter och ibland även vredesutbrott.

En flykt innebär ofta flera erfarenheter som sätter spår känslomässigt och mentalt. Erfarenheterna kan skapa svårigheter för en persons fortsatta liv i det nya landet, vilket kan leda till att de behöver professionell hjälp. Då en bildterapeut tar emot en person med flyktingbakgrund behöver hen vara trygg i att bemöta klienten på ett respektfullt och korrekt sätt.

2. Bakgrund

I detta avsnitt beskrivs bildterapi, samt vilken påverkan kultur och migrationsprocessens har på människan.

2.1. Bildterapi

Svenska Riksförbundet för Bildterapeuter (SRBt) definierar bildterapi:

Bildterapi är en behandlingsform där bildskapande används för uttryck och kommunikation tillsammans med en utbildad bildterapeut. Bildterapi har sin grund i övertygelsen att bildskapande i en terapeutisk relation främjar hälsa genom att utveckla och integrera kognitiva, emotionella och sensomotoriska processer. Den teoretiska referensramen innefattar konst, estetik och psykologisk teori. I en bild kan komplexa samband och olika tidsperspektiv uttryckas samtidigt. Bildspråket är cirkulärt, till skillnad från det verbala språket som är linjärt. Bilden finns också kvar att återvända till som en konkret dokumentation av en process. (<http://www.bildterapi.se/bildterapi.html>, hämtad 2016-12-22)

En av bildterapiens pionjärer Edith Kramer (1975) menar att bildterapi kan hjälpa barn att hantera det som känns övermäktigt eller att lätta på det inre tryck som kan uppstå hos ett barn som haft svåra upplevelser. Vidare skriver Kramer att tonåren är känsliga år då djupgående förändringar äger rum i individen, detta resulterar ofta i en ostadig identitetskänsla som stabiliseras först i tidig vuxen ålder.

2.2. Kultur

Al-Baldawi (2014) anser att kultur är svårdefinierat. Definitionen av kultur varierar beroende på vilket vetenskapligt område eller vilken yrkesverksamhet definitionen utgår ifrån. Den här studien utgår ifrån Al-Baldawis definition av kultur:

...kultur är en livslång inlärningsprocess som omfattar olika system av kunskaper, idéer, traditioner, normer, värderingar, trossatser, seder och bruk. Denna process sker ofta omedvetet genom individens dagliga interaktion med den grupp man tillhör. Dessa system bevaras vidare genom överföring från en generation till en annan samtidigt som de förändras och utvecklas i processen (s.53).

De vuxna inom alla kulturer fostrar barnet in i det sociala samhället. Vi lär barnet om våra regler, beteenden, trosföreställningar, värderingar, världssyn och normer (DeHart, Sroufe & Cooper, 2004). Genom detta formas vår identitet som vi sedan har med oss genom livet. När vi förflyttas från den fostrande kulturens bekanta sammanhang kommer en tid av att försöka finna sig själv i ett nytt sammanhang och i förhållande till nya människor (Lemzoudi, 2007). Ju öppnare de sociala relationerna är i ett samhälle, desto lättare är det för en immigrant att lära sig de sociokulturella koderna och att anpassa sig till dem (Al-Baldawi, 2014).

2.3. Kulturell identitet

Vår kulturella identitet byggs upp under vår uppväxt men är möjlig att förändra. Den fungerar som en fast punkt utifrån vilken vi förstår oss själva och omvärlden. När en person flyttar från en kultur till en annan öppnas en möjlighet att jämföra dessa två kulturer, och omvärdera det som personen är född in i. Att bli medveten om skillnaderna mellan kulturerna, som ibland står i stor konflikt med varandra, föder en omvärdering hos personen som vidare utmynnar i en process av att finna sin nya kulturella identitet. Detta kan skapa stor stress som senare kan leda till svårigheter i ackulturationsprocessen, att låta gamla kulturella mönster sammanflätas med nya kulturella mönster. I denna process är det nödvändigt att släppa vissa saker från sin gamla kultur för att kunna leva i ett nytt samhälle (Al-Baldawi, 2014). Effekten av stressen kan utmynna i att tonåringar ibland undviker eller förkortar identitetsprocessen som naturligt ska äga rum under tonåren (DeHart, Sroufe och Cooper, 2004).

När ett barn är mellan 5-7 år tar de ett kliv in i skolvärlden, vilket kan vara svårt för barn med annan kulturell bakgrund. Skolsystemet och undervisningen är anpassat efter den dominerande kulturen i landet vilket gör att barn som fostrats av föräldrar med annan kulturell bakgrund kan få svårt att förstå och att ta till sig undervisningen. Krocken kan till exempel vara att familjen prioriterar kollektivet framför individen, vilket inte går ihop med att vi i den västerländska skolan ser till individen och att var och en ska ansvara för sig själv. Ett annat exempel på en krock är att föräldrar i vissa kulturer inte för samtal med sina barn där deras åsikter tas i beaktning, medan undervisningen i skolans värld handlar mycket om att diskutera, förklara och att svara på frågor (DeHart, Sroufe och Cooper, 2004).

Tonåren kan skilja sig stort mellan olika kulturer. I västvärlden är övergången mellan barndom och vuxen en anpassning på många år där det kan uppstå en känsla av att befinna sig i ingenmansland, där de ibland är för gamla och ibland för unga för saker och ting. I vissa kulturer finns det en tydlig gräns där tonåringen i en viss ålder abrupt kastas in i vuxenvärlden. I andra kulturer får barnen ta vuxenansvar i mycket tidig ålder och går då från att vara barn till vuxna

tidigt. När traditionerna skiljer sig så mycket mellan olika kulturer kan konflikter uppstå mellan barn och förälder då de emigrerat. Barnen anpassar sig snabbare till den nya kulturen, vilket kan skapa konflikt mellan olika värderingar inom familjen (DeHart, Sroufe och Cooper, 2004).

2.4. Migrationsprocessen och dess följder

Al-Baldawi (2014) skriver om de känslöförändringar som en migrationsprocess innebär. Oavsett om flytten till ett nytt land är frivillig eller ej så går personen igenom flera separationer, socialt men också från miljön hen tidigare levtt i. Att komma till ett nytt land kan därför innebära en personlig kris och för att hantera denna kris finner några tröst i att binda sig ännu hårdare till det de känner sig trygga med, nämligen hemlandets traditioner och seder. Svårigheter i ackulturationen beror på hur öppen personen är för att släppa det som varit och öppna sig för påverkan av något nytt. Processen är individuell men kräver att individen får möjlighet att tillägna sig nya kunskaper från det nya samhället genom bland annat arbete/skola och social interaktion.

Det är viktigt att förstå att trots att olika personer är uppvuxna i samma kultur spelar individens personlighet och personliga upplevelser också en stor roll. Därför kan vi inte generellt förvänta oss att alla personer med ursprung i samma kultur reagerar på samma sätt eller har samma livssyn (Al-Baldawi, 2014).

Katastrofer som ett barn kan genomgå i en migration kan handla om människoskapade katastrofer som krig och terrorism, naturkatastrofer som tsunamis och orkaner, och personliga katastrofer som förlusten av en förälder. Det är inte ovanligt att ett barn upplever en kombination av människoskapade-, natur- och personliga katastrofer. Minnena från händelsen kan göra sig påmind och skapa problem för ett barn. Det kan leda till problem med att utveckla tillit och positiva relationer, samt med att hantera svåra upplevelser. Barn i åldern 9-15 genomgår redan, i och med tonåren, svårigheter med identitet och när kanske allt som de identifierat sig med; sitt hus, sin familj, sitt grannskap försvinner kan svårigheterna ökas på och barnet kan ifrågasätta vem hen är, vem hen varit och vem hen ska bli (Penelope, 2007).

Då ett barn upplever extraordinär psykisk påfrestning kan detta leda till ett psykiskt trauma. Påfrestningen kan vara stor och inträffa vid ett tillfälle, till exempel ett plötsligt dödsfall framför barnets ögon, eller så kan den vara mindre men upprepas under längre tid, till exempel att ett barn upplever krig. Beroende på hur tillräckliga de yttre- och inre resurserna är, klarar barnet av att hantera händelsen i stunden och i livet efteråt. Ett barn som inte får rätt stöd och hjälp kan utveckla olika former av psykologiska problem. Problemen kan utvecklas till fobi,

depression, beteendestörningar eller posttraumatic stress disorder (PTSD). För att ett barn ska diagnostiseras med PTSD krävs det att tre kriterier är uppfyllda. 1) Barnet återupplever händelsen genom drömmar, påträngande minnen, upprepning i lek eller att de återupplever händelsen då de ser något som påminner om den. 2) Barnet försöker till exempel undvika tankar, känslor eller samtal om det som hänt, visar svårigheter i att minnas bärande delar i händelsen och undviker platser, aktiviteter eller personer som påminner om händelsen. 3) Barnet har till exempel svårt att sova, svårt att koncentrera sig, blir lätt arg eller överreagerar på överraskningar. Bearbetning av traumat är olika svårt beroende på om det är ett engångstrauma eller upprepade trauman. Under gynnsamma förhållanden kan händelsen bemötas, uttryckas och inlemmas i det mentala, dock är detta svårare efter upprepande trauman (Dyregrov, 2010). Appleton (2001) menar att en klient som upplever en katastrof genomgår fyra stadier; kollisionfas, återhämtningsfas, erkännandefas och återuppbyggnadsfas.

2.5. Kommunikation

Kommunikationen mellan människor skiljer sig mycket mellan olika kulturer, vilket kan få konsekvenser för en terapeutisk situation där terapeuten har en annan ursprungskultur än klienten. Ett exempel på detta är att en del kulturer inte baserar sin känslomässiga kommunikation på ord utan använder kroppsliga signaler och symboler för att kommunicera sina känslor. I ett professionellt möte kan feltolkningar i kommunikationen bli förödande för relationen på ett annat sätt än i ett vardagligt samtal mellan två personer (Al-Baldawi, 2014).

I våra olika samtalskulturer lägger vi även olika värderingar i tonläge eller kroppsspråk. En person från en nordisk kultur tolkar ofta ett högt tonläge eller stora rörelser som aggression medan det kan vara ett helt vanligt tonläge eller kroppsspråk inom till exempel den arabiska kulturen (Al-Baldawi, 2014).

2.6. Etiska riktlinjer

Kulturell kompetens och hänsynstagande är synligt i de etiska riktlinjerna för bildterapeuter, på förhållandevis lika sätt i Sverige (Svenska Riksförbundet för Bildterapeuter, SRBt), Kanada (Canadian Art Therapy Association, CATA) och Storbritannien (British Association of Art Therapist, BAAT). Det amerikanska bildterapiförbundet American Art Therapy Association (AATA) har formulerat de mest utförliga riktlinjer för arbete med klienter med annan kulturell bakgrund än amerikansk.

AATA har sedan 28 år tillbaka haft en multikulturell kommitté vars uppgift varit att tillhandahålla kunskap och skapa nätverk för att öka den kulturella kompetensen hos

bildterapeuter. AATA menar att bildterapeuter behöver tillägna sig specifika kunskaper och färdigheter för att kunna reparera relationer som blivit skadade genom de fördomar och den marginalisering som personer med annan kulturell bakgrund tyvärr ibland upplever i samhället (Potash et al., 2015).

I de etiska principer som AATA har tagit fram finns en paragraf, (§7), som behandlar bildterapeutens kulturella kompetens. I paragrafen beskrivs specifikt att bildterapeuter inte får diskriminera, att de ska vara öppna för olikheter inom olika kulturer, att de ska tillägna sig den kulturella kunskap de behöver för att kunna ge en bra behandling men att de ska vara öppna för avvikelser inom de kulturella normerna, samt att de ska vara medvetna om sina egna värderingar som kan komma att påverka behandlingen (American Art Therapy Association, 2013).

I de etiska riktlinjer som CATA tagit fram anges att bildterapeuter inte på något sätt får diskriminera sina klienter utifrån till exempel ”ras”¹, etnicitet, nationalitet, religion, men att bildterapeuter ska erkänna de skillnader mellan människor som kan utgå från nämnda kategorier. Bildterapeuter ska inte heller medverka i eller tolerera verksamheter som är inhumana rörande till exempel ”ras”, etnisk bakgrund, nationalitet, religion (Canadian Art Therapy Association).

Enligt BAATs etiska riktlinjer ska brittiska bildterapeuter ha kulturell kompetens för att kunna arbeta effektivt i möten med klienter från andra kulturer, att de ska erkänna och införliva vikten av kultur och kulturell mångfald, symbolers skilda betydelser inom olika kulturer, tillägna sig kunskaper om kultur och vad det innebär att möta nya kulturer och vara vaksamma på den dynamik som uppstår i mötet mellan olika kulturer. Slutligen ska bildterapeuten när överenskommelsen görs om att inleda bildterapi, vara medvetna om faktorer som kan påverka terapins metoder, däribland kultur, ”ras”, religion m.m. (British Association of Art Therapists, 2014).

Det svenska bildterapiförbundet SRBt kompletterade sina etiska riktlinjer år 2016 och förde då för första gången tydligt in en paragraf som behandlar personer med flyktingbakgrund. SRBt skriver i §1.1 att bildterapeuten ska se alla människor som lika mycket värda oavsett värderingar, vanor och tro. I §2.9 anger SRBT att bildterapeuter i arbete med flyktingar/asylsökande bör använda sig av tolk/språkstöd, speciellt då klienten är minderårig.

---

¹ I Sverige används inte ordet ”ras” som en benämning av olika människors ursprung, men i en del andra länder är det ett mer vanligt förekommande ord. På grund av att det är ett i Sverige är ett främmande ord och ett ord som kan uppfattas som kränkande är det satt inom citationstecken.

Vidare står det att bildterapeuten bör tillägna sig aktuella kunskaper om olika kulturer samt relationer mellan kulturer för att kunna visa hänsyn till olika kulturers traditioner, förklaringsmodeller, symboler och bildspråk (Svenska Riksförbundet för Bildterapeuter, 2016).

3. Kunskapsöversikt

En sökning efter tidigare forskning kopplat till studiens syfte gjordes i databaserna PsycINFO, PubMed och Scopus där sökorden ”art therapy” i kombination med ”acculturation”, ”refugee” och ”multicultural” användes (bilaga 1). Samtliga artiklar var peer reviewed. För att sortera och reducera träffarna sattes fyra kriterier upp vilka baserades på studiens syfte och frågeställning. Artiklarna skulle behandla 1) barn under 18 år, 2) multikultur, flyktingar eller akulturationsprocess, 3) bildterapi som metod, 4) bildterapeuters kunskaper eller erfarenheter. Om en artikel saknade en eller fler av kriterierna exkluderades den. I samtliga artiklar benämndes behandlaren som bildterapeut. Studier som avsett utfall och effekt i bildterapi har uteslutits på grund av att det bildterapeutiska arbetssättet inte framgått tydligt nog. Två artiklar (Appleton, 2001; Coseo, 1997) tillkom via referenser i de sökta artiklarna. Slutresultatet blev 13 artiklar som sammanfattas här nedan.

3.1. Social struktur

Immigrerade barn innehar två kulturer, den de flytt från och den de flytt till, men känner ofta att de inte tillhör någon av dem (Rousseau & Heusch, 2000; Linesch, Aceves, Quezada, Trochez, & Zuniga, 2012). När en familj immigrerar till ett nytt land kan det uppstå en distans mellan familjemedlemmarna som vidare kan leda till konflikter. Distansen uppstår ofta på grund av att barn har lättare att anpassa sig till en ny kultur än vuxna har (Linesch et al., 2012; Lee, 2015). Ofta lär sig barnen det nya språket fortare än föräldrarna och använder det även hemma, vilket kan leda till frustration och konflikter då de inte alltid förstår varandra. När barnen kan språket bättre än föräldrarna kan ett maktskifte i familjen äga rum. Detta kan vidare skapa kontrollbehov hos föräldrarna som blir en källa till konflikter (Lee, 2015). Barnen kan också uppleva en inre konflikt då de gärna vill anpassa sig till den nya kulturen, men känner att det är viktigt för föräldrarna att hålla fast vid deras ursprung. I andra fall vill föräldrarna att barnet ska anpassa sig så fort som möjligt, och kan därmed undvika att dela ursprungskulturen med sitt barn (Rousseau & Heusch, 2000).

Tre faktorer verkar vara betydande för att ett barn ska finna balans mellan de två kulturerna, 1) en stabil familjestruktur 2) kontakt med vänner i det nya landet 3) kontakt med delar av den ursprungliga kulturen, t.ex. historier och myter (Rousseau & Heusch, 2000).

Vi människor behöver ett socialt nätverk kring oss för att förstå oss själva, skapa mening i våra liv och för att hantera svåra upplevelser. Krig resulterar ofta i ett angrepp på människors sociala nätverk, i syfte att möta detta kan bildterapi i grupp med flyktingar ge den känsla av social

struktur som är viktigt för dem. I gruppen kan de känna att de blir uppmärksammade, trygga och mindre ensamma om sina erfarenheter (Kalmanowitz & Lloyd, 1999; Ugurlu, Akca & Acarturk, 2016).

3.2. Bildterapi som behandlingsform

Trauman lagras som bilder i människors minne, vilket talar för att bildterapi kan vara en effektiv metod då trauman ska bearbetas (Appleton, 2000). I en artikel (Penelope, 2007) som granskat 31 studier, där bildterapi använts i arbetet med katastrofdrabbade barn, framkom att bildterapi kan hjälpa barn på flera sätt. Det hjälpte dem att känna att de var aktiva i sin egen läkningsprocess genom att de fick uttrycka sina känslor, uppfattningar, tankar och minnen. De blev överlevare istället för offer och skapandet gav dem en skyddad viloplats mitt i kaoset (Penelope, 2007; Kalmanowitz & Lloyd, 1999). Genom bildskapandet blev barnen förankrade i nuet och kunde bryta mönster av negativitet genom att kanalisera sina känslor in i något positivt. Bildskapandet överbryggade också de språkbarriärer som finns mellan människor som möts från olika länder (Penelope, 2007).

Via bildskapandet och de berättelser som framkommer i samband med skapandet kan barnen få tillgång till och få syn på sina egna styrkor, vilka de senare kan använda då de ska hantera den yttre världens utmaningar. De kan också förvärva en känsla av kontroll och glädje i skapandet (Lee, 2013; Ugurlu, Akca & Acarturk, 2016). I bildterapi behöver inte alltid orden användas. Att bildterapeuten är lyhörd och observerar klienten på ett icke värderande sätt under skapandet kan ge en känsla av acceptans, vilket tonåringar kan behöva (Slayton, 2012).

Bildterapi kan även erbjuda en projektionsyta där motstridigheter i de båda kulturerna kan få existera samtidigt i en bild och bli integrerade med varandra (Lemzoudi, 2007; Rousseau & Heusch, 2000; Slayton, 2012).

Att helt lämna skapandet fritt, utan någon styrning av bildterapeuten, kan ibland vara svårt för klienter som tappat delar av sin inre struktur då de har immigrerat till en ny kultur. Att istället arbeta med teman, givna som förslag från bildterapeuten, kan ge yttre struktur för klienten vilket i sin tur kan underlätta etableringen av inre struktur (Lemzoudi, 2007).

3.3. Bildterapeuten

Krisdrabbade barn mår bra av att bildterapeuten erbjuder struktur i skapandematerial och i bilduppgifter. Detta ger en känsla av ett ”hållande” som de behöver. Att genom skapande få uttrycka minnen och erfarenheter på ett tryggt och kontrollerat sätt är betydelsefullt för barnet, men även att terapeuten är närvarande, fångar upp och bevittnar dessa fysiskt formulerade

upplevelser är av stor vikt. Det är bildterapeutens uppgift att skapa en trygg miljö och att stötta varje individ för att denne ska kunna samla sina inre resurser och därmed bygga upp motståndskraft och styrka (Kalmanowitz & Lloyd, 1999; Appleton, 2000).

Ibland upplever tonåringar ett motstånd mot att skapa då de kan befara att de ska bli bedömda eller att de har för lite kunskap om konstmaterial. Bildterapeuten kan stödja klienten att känna sig bekväm genom ett lekfullt undersökande av material och tekniker men också genom att samtala om det mod det krävs att få ner något på ett helt tomt papper (Appleton, 2000).

Det är behövligt för bildterapeuten att förstå under vilka omständigheter klienterna lever just nu (Ugurlu, Akca & Acarturk, 2016) samt att skaffa sig en förståelse för och till viss del anpassa terapin efter den ursprungskultur som klienterna har (Ugurlu, Akca & Acarturk, 2016; Kapitan, 2015; Acton, 2001). Detta kan till exempel innebära att terapeuten tar reda på hur skapande har använts som hjälp i läkande processer i klientens ursprungskultur. Genom att använda sig av ett arbetssätt som anpassats till klientens ursprungskultur kan alliansen förstärkas mellan klient och terapeut (Acton, 2001).

Vår kultur påverkar oss som människor och därför bör bildterapeuten lära sig om och respektera klientens ursprungskultur (Appleton, 2000; Coseo, 1997) men också vända blicken inåt, mot sig själv. Bildterapeutens egna kulturella värderingar, attityder och stereotyper måste undersökas och konfronteras. Då kan bildterapeuten se sig själv som en del i en kulturell kontext och utifrån det bemöta klienten på ett korrekt och respektfullt sätt i bildterapin. Vårt samhälle och vår uppväxtfamilj påverkar hur vi ser på människor från andra kulturer, vilket vi måste vara medvetna om och möta. Bildterapeuter får inte ignorera kultur som en del av klienten, och måste förstå att klienten möts av kulturella olikheter dagligen (Coseo, 1997; Kapitan, 2015; Acton, 2001).

3.4. Bildmaterial och skapande

Forskningsgenomgången visade att bildterapeuterna ofta väljer att erbjuda flera olika material till barnen (Lee, 2015; Kalmanowitz & Lloyd, 1999; Appleton, 2000; Slayton, 2012). Materialet kan användas för att skapa en känsla av kontinuitet, vilket en tonåring kan behöva då de upplevt en stor kris (Appleton, 2000). I traumabehandling menar Appleton (2000) att bildterapeuten ska erbjuda grafiska material så som tuschpennor, pastellkritor eller blyertspennor. Vidare skriver Appleton (2000) att i arbete med en person som är traumatiserad och blivit fysiskt skadad, men kommit en bit i sin fysisk läkning, kan det vara betydelsefullt att använda sig av material och tekniker som kräver ett genomförande i flera steg, som till exempel collage.

Yngre barn (ca 6-10 år) kan tycka om att arbeta med lera då det är ett material som kan väcka glädje. Lera är också ett material där det är lätt att rätta till misstag eller förändra det som kan kännas överväldigande eller skrämmande, till något som barnet kan hantera (Lee, 2015).

En klient som kommit längre i sin traumabearbetning och därmed accepterat det de varit med om, går in i en sorgprocess och vill ofta isolera sig socialt. I detta stadiet kan skapande uppgifter som undersöker sociala relationer, till exempel familjrelationer, vara passande. Man kan även bjuda in vänner eller familj till att kommunicera med klienten via bildskapande. Mandalas kan användas som en symbol för att skapa en känsla av helhet i det kaos som processen mot acceptering av sin upplevelse kan innebära (Appleton, 2000).

Sammanfattningsvis visar tidigare studier exempel på arbetssätt som kan gynna barn och tonåringar som flytt samt vilka förhållningssätt bildterapeuter bör ha i mötet med klientgruppen. Strukturen tas upp som en viktig del som kan skapas på många sätt i bildterapi. Strukturen skapar trygghet och därigenom kan klienten finna sina personliga inre resurser. Bildterapeutens del i arbetet är av största vikt. För att skapa en bra process bör därför hen ha självkänedom samt tillägna sig kunskap om och respekt för olika kulturer. Den skapade bilden är av värde då klientens förflutna och nutid kan få samexistera i den.

Kunskapsöversikten visar att det finns brister i forskning om bildterapeuters arbete med och förhållningssätt till barn och tonåringar som flytt samt har annan kulturell bakgrund än terapeuten. En del av studierna beskriver tillvägagångssättet ytligt och några är fallstudier vilket gör att det är svårt att dra slutsatser kring arbetet med klientgruppen.

Studien ämnar att belysa svenska bildterapeuters erfarenheter i arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige. Att SRBt först år 2016 i sin etiska kod skrev in en paragraf om bildterapeuters arbete med personer med flyktingbakgrund, visar att arbetet inom kåren just påbörjats. Den här studien kan utgöra ett bidrag till fortsatt arbete med utformning av riktlinjer för bildterapeutens bemötande och arbetssätt med minderåriga klienter med flyktingbakgrund.

4. Syfte

Syftet med denna kvalitativa studie är att undersöka hur bildterapeuter arbetar med barn under 18 år som flytt till Sverige från andra kulturer.

4.1. Frågeställning

- Hur går bildterapeuter tillväga i sitt arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige?
- Hur beskriver bildterapeuter sin roll och sitt förhållningssätt i sitt arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige?

5. Teoretisk referensram

Den teoretiska referensram som studien ämnar att utgå ifrån är ”art in psychotherapy” samt ”art as therapy”. Bildterapi beskrivs teoretiskt som ett triangulärt förhållande där relationerna mellan klient, terapeut och bild alla ses som viktiga i helandeprocessen, se figur 1 nedan. I det triangulära förhållandet har terapeuten en betydande roll i att sätta gränser och skapa respekt, både i relationen mellan klient och terapeut men även i förhållande till skapandet och den skapade produkten. Inom bildterapi finns två olika riktningar, som båda har sitt ursprung i psykoanalysen men skiljer sig i hur man ser på terapeutens roll och förhållningssätt i terapi (Edwards, 2004).

”Art in psychotherapy” vilar tydligt på Freuds psykoanalys. Inom riktningen används spontant skapande som ett frigörande av det undermedvetna där överföringsrelationen och klientens egna fria associationer betonas. Lekfullt och fritt skapande frigör bunden psykisk energi som ges symboliskt uttryck på ett blankt papper (Rubin, 2001). Relationen mellan terapeut och klient är i fokus, där terapeutens roll är att stötta klienten mot att förstå sina inre konflikter och finna insikt. Symboliken i den skapade bilden tolkas, i enlighet med Freuds drömtydning, inte utifrån rigida och simplistiska förklaringar utan associeras fram av klienten själv med stöd av bildterapeuten. Det symboliska innehållet i bilden är av större betydelse än bildens estetiska uttryck. Terapeuten stöttar genom att ställa frågor, ge bekräftelse eller tydliggöra det som klienten sagt. Stort fokus ligger på att terapeuten erhåller information genom att observera överföring och motöverföring i den triangulära relationens alla riktningar. När en känsla som tillhör relationer i det förflutna, förstås som överföring i nuet kan en förändring ske (Edwards, 2004).

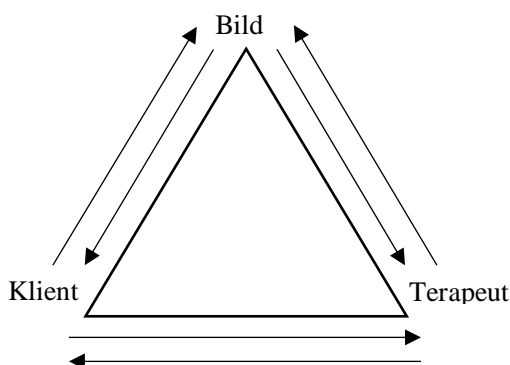

Terapin ses som mest effektiv då relationen mellan klient och terapeut är meningsfull både på ett känslomässigt och ett mentalt plan. Bildterapeuten bör vara flexibel för att olika klienter bör bemötas på olika sätt i stunden och över tid. Bildterapeuten anpassar sina interventioner efter klientens kapacitet och behov. Allt ifrån fria interventioner, som klotterövningar, till mer styrande och analyserande interventioner, som att se på flera bilder och sedan skapa en ny bild utifrån dessa. Flexibiliteten ska dock utövas under stabila förhållanden som är beständiga och betryggande för klienten (Rubin 2001).

Det är av vikt att skapa terapeutiska förhållanden, ramar och struktur, som gynnar klientens möjlighet till helande. Det innebär att sessionerna äger rum på samma plats och frekvent över tid, samt att terapeuten håller den tidsram som är överenskommen. Bildterapeuten håller terapirummet ”heligt” genom att det ser likadant ut varje gång klienten kommer dit, att de skapade produkterna förvaras väl samt att sessionen inte avbryts av något eller någon. Ramar och struktur skapar trygghet som i sin tur gör att klienten kan dela med sig av känslor, tankar och erfarenheter som annars kan kännas svårt och skamligt att släppa fram (Edwards, 2004).

Processororienterad gruppterapi med bild är en terapiform med inriktning på ”art in psychotherapy” där interaktionen mellan gruppmedlemmar är viktig. Gruppen fungerar som en extra terapeut. En bildterapeut som jobbar med processororienterade grupper kan använda sig av bilderna för att få syn på de gruppprocesser som äger rum. Temastyrt skapande kan vara nödvändigt för klienter som på grund av sitt känslomässiga tillstånd, är i behov av en tydlig struktur eller inte har kapaciteten att själva driva bildskapandet (Rubin, 2001).

Sammanfattningsvis sker den huvudsakliga kommunikation mellan klient och bildterapeut, med hjälp av bilden.

Figur 1 – Den triangulära relationen.

Inom ”art as therapy” ses skapandet som en helande aktivitet i sig, genom vilken klienten integrerar undermedvetna och medvetna inre konflikter. Materialet som erbjuds ska vara

attraktivt och varierande för att skapa en dynamik mellan material och klient. Skapandet ska stimulera flera sinnen; känsel, lukt och syn, och där igenom aktivera omedvetna impulser och drivkrafter (Rubin 2001).

Terapeutens roll är att vara stödjande, men inte påträngande. Hen använder främst sin konstnärliga kunskap för att hjälpa klienten att uppnå sin fulla potential i skapande uttryck. Detta görs genom att terapeuten visar olika tekniker, hur materialet används samt dess uttrycksmöjligheter. Det kan också innebära att terapeuten skapar tillsammans med klienten, till exempel då hen saknar egen drivkraft (Rubin, 2001).

Inre förändring antas ske via sublimering - ett viktigt begrepp inom "art as therapy". Sublimering är den process som äger rum då primitiva drivkrafter och impulser hos klienten, som aggressivitet och sexualitet, istället omvandlas till socialt accepterat beteenden. Bildterapeutens interventioner syftar till att neutralisera klientens primitiva drivkraft genom sublimering i upprepade skapande aktiviteter (Edwards, 2004).

"Art as therapy" används också ofta inom "open studio" där bildterapeuten arbetar med öppna grupper. Open studio innebär att bildterapeuten håller lokalen öppen och material tillgängligt för den som vill komma en viss tid. Ingen föranmälan krävs och inga krav ställs på närvaro (Hogan, 2001). Fokus ligger på individen i gruppen och dennes interaktion med bilden, inte på relationerna gruppmedlemmar emellan. Klienten är ensam med sitt skapande i närvaro av andra. Detta kan benämnas som bildterapi i grupp, till skillnad från gruppterapi med bild som nämnts ovan. Trots individualiteten kan förstås processer i gruppen uppstå och liknande symbolik kan visa sig i gruppmedlemmars bilder och användas terapeutiskt. En bildterapeut som arbetar med "art as therapy" vill släppa loss det fria skapandet och därför låter hen klienten själv välja material och motiv. I open studio kan också teman användas av samma skäl som angavs ovan för gruppterapi med bild, men även för att skapa en känsla av sammanhållning i en ofta föränderlig grupp. Vissa menar dock att tematiskt skapande kan kasta in en klient i något som de ännu inte är redo att möta (Hogan, 2001).

Sammanfattningsvis sker den huvudsakliga kommunikationen mellan klient och bild, med hjälp av terapeuten.

6. Metod

6.1. Kvalitativ metod

En kvalitativ metod valdes på grund av att studiens syfte är att beskriva en specifik arbetsgrupps subjektiva erfarenheter. Kvalitativa intervjuer ger en varierande bild av ett ämne utifrån specifika personers livsvärld och erfarenheter (Kvale & Brinkmann, 2014). Kvalitativ och kvantitativ metod skiljer sig genom att en kvalitativ metod söker en subjektiv beskrivning medan en kvantitativ söker en objektiv beskrivning.

Kvalitativ innehållsanalys valdes utifrån att data som samlats ska tolkas. Inom kvalitativ innehållsanalys har en text, i det här fallet en transkriberad intervju, inte *en* sanning. Flera tolkningar är möjliga och flera ”sanningar” är möjliga (Lundman & Hällgren-Graneheim 2012). Analysprocessen har genomförts i en cirkulär form där resultat som framkommit ständigt har jämförts med originaltranskriberingen för att inte tappa sin mening. En kvalitativ metod bör dock genomföras med medvetenhet om respondenternas personliga kontext (Lundman & Hällgren-Graneheim, 2012). På grund av att den här studien söker bildterapeuters subjektiva beskrivning av sitt arbete är en kvalitativ metod lämplig.

6.2. Datainsamling

Datainsamling skedde i form av kvalitativa intervjuer med bildterapeuter. Fem utbildade bildterapeuter intervjuades individuellt under en halvstrukturerad intervju vilka spelades in för att sedan transkriberas (Kvale & Brinkmann, 2014). För att skapa trovärdighet i studien bör datamättnad uppnås under datainsamlingen. Det innebär att ämnet känns uttömt och att materialet är varierat (Bryman, 2011).

Fyra av fem intervjuer genomfördes i respondenternas hem eller på deras arbetsplats. Den femte intervjun genomfördes i en lokal på ”neutral mark”, det vill säga att varken intervjuaren eller respondenten tidigare hade varit där.

En intervjuguide hade skapats utifrån de frågeställningar som studien ämnade att besvara (bilaga 2). Denna fanns till stöd för intervjupersonen under intervjun. Samtliga intervjuer inleddes likadant, med information om konfidentialitet och ramar för intervjun samt en fråga om respondentens utbildning och erfarenhet inom området. Fortsättningsvis anpassades intervjuerna efter respondentens svar. Dock användes intervjuguiden som riktlinje under samtliga intervjuer för att hålla fokus på ämnet och intervjus huvudsyfte. De frågor som

ställdes var därmed inte identiska men alla huvudområden i intervjuguiden berördes under samtliga intervjuer.

Genomförandet av intervjuerna tog i genomsnitt 62 minuter, varav den längsta intervjun tog 66 minuter och den kortaste 52 minuter.

6.3. Urval

Den urvalsmetod som användes var målinriktat urval, bekvämlighetsurval samt snöbollsurval (Bryman, 2011). Urvalskriterierna innebar att bildterapeuterna skulle vara medlemmar i Svenska Riksförbundet för Bildterapeuter (SRBt) och därmed vara utbildade bildterapeuter. De skulle även ha arbetat med klientgruppen under minst ett år.

Målinriktat urval innebär att respondenterna är strategiskt utvalda utifrån att deras kompetens motsvarar det studien ämnar undersöka (Bryman, 2011). Kontakten med terapeuterna togs via SRBt. Via en styrelsemedlem i SRBt skickades en förfrågan ut om vilka som har erfarenhet av att arbeta med klienter från andra kulturer än den nordiska.

Snöbollsurval innebär att respondenter som kontaktats hänvisar vidare till andra möjliga respondenter (Bryman, 2011). En respondent tillkom genom vidare tips från bildterapeuter som tillfrågats om intervju men av olika anledningar tackat nej.

Nio bildterapeuter, som passade in på de krav som studien satte upp, kontaktades via mail (bilaga 4) varav fem tackade ja till att bli intervjuade.

Tabell 1 - Respondenternas ålder och yrkeserfarenhet.

	Ålder	Yrkeserfarenhet som bildterapeut	Yrkeserfarenhet med klientgruppen
Högst	69 år	40 år	15 år
Lägst	61 år	10 år	3 år
Medel	65 år	23 år	6 år

Samtliga respondenter var kvinnor. Fyra av fem respondenter är verksamma med klientgruppen idag och den femte hade sin senaste klient, inom den specifika klientgruppen, år 2000. Att en respondent som varit inaktiv med klientgruppen de senaste 17 åren ändå har tagits med i

urvalet är på grund av att intervjuens resultat överensstämmer med övriga respondenter och därför kan anses vara relevanta. Respondenterna hade, förutom bildterapiutbildning minst två år, vårdande eller konstnärliga utbildningsbakgrunder. Arbetet med klientgruppen genomfördes privat eller i samarbete med Rädda barnen, socialförvaltningen, Svenska kyrkan, kommunen eller studieförbund. Respondenterna var verksamma på olika platser över hela Sverige, på mindre orter och i större städer där trycket på att ta emot flyktingar varit stort de senaste åren.

6.4. Databearbetning inom kvalitativ innehållsanalys

En kvalitativ analys kan ge ökade insikter då ett ämne blir belyst utifrån individuella fall som sedan byggs ihop till nya perspektiv. Inom kvalitativ metod växlar forskaren mellan närhet och distans till forskningsprocessen och forskaren är därför i högre utsträckning delaktig i processen (Lundman & Hällgren-Graneheim, 2012). Därför är det viktigt att intervjuaren först kritiskt granskar sina genomförda intervjuer, genom att se över tillförlitligheten och fundera över om det samlats in tillräcklig mängd nyanserad information. Nästa steg i processen är att sortera bort de delar av intervjun som inte hjälper till att besvara frågeställningen, denna datareduktion skapar underlaget för själva analysen. Processen för datareduktion ska antecknas och granskas kritiskt av intervjuaren själv genom att jämföra reduktionen med originaltranskriberingen. Detta görs för att säkerställa att data inte tappat sin mening under reduceringen. I detta led av analysen ska var och en av respondenternas svar stå för sig själv (Lantz, 2013).

I transkriberingarna söks sedan meningsenheter, vilka kan vara ord, meningar eller hela stycken. Vidare förses meningsenheterna med koder, en slags förteckning på innehållet. Koderna ses över och sorteras in i underkategorier och senare kategorier som ska sammanfatta de koder som har liknande innehåll (bilaga 3). All data som svarar på syftet ska vara med i kategoriseringen och får varken uteslutas eller falla utanför någon kategori (Lundman & Hällgren-Graneheim, 2012).

Allra sist i processen drar forskaren slutsatser, vilka ska ge svar på de frågeställningar som styrkt arbetet. Analysen kräver ett återkommande växelspel mellan del och helhet. En återkoppling till originalintervjun ska därför hela tiden göras för att se till att delarna som framkommit överensstämmer med transkriberingen (Lantz, 2013).

Analysprocessen påbörjades då fyra intervjuer av fem hade genomförts.

Kompletteringar av intervjuerna gjordes i efterhand via mailkontakt med respondenterna. Kompletteringarna handlade om förtydligande kring sessionernas struktur samt respondenternas erfarenhet.

Delar av intervjuerna uteslöts på grund av att informationen inte tillhörde det bildterapeutiska arbetet, att den endast handlade om arbetet med vuxna eller arbetet med en annan klientgrupp än den som efterfrågades.

6.5. Forskningsetiska aspekter

Under förfrågningarna om deltagande i studien informerades respondenterna i enlighet med Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principerna om informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet.

Informationskravet innebär att forskaren ska informera respondenten om viktiga delar av studien, så som syfte, utförande samt att deltagandet är frivilligt och när som helst kan avbrytas. Allt som kan komma att påverka deltagarens beslut ska delges (Vetenskapsrådet, 2002). Via mail blev respondenterna kontaktade och informerade om studiens syfte, frivillighet samt ramar för genomförande (bilaga 4).

Samtyckeskravet innebär att deltagaren muntligt eller skriftligt ska godkänna sin medverkan i studien. Det innebär också att deltagaren själv bestämmer över sin medverkan och ska kunna avbryta när den vill. Forskaren får inte på något sätt påverka deltagarens beslut om medverkan och bör därmed inte heller ha någon personlig relation till deltagaren (Vetenskapsrådet, 2002). Samtycke gjordes genom att respondenterna, via mail, svarade ja på att delta. Intervjun inleddes även med en återupprepning av respondentens rättighet att avbryta intervjun, här gavs också tillfälle att ställa frågor kring den etiska information som delgetts. Ingen av respondenterna hade någon relation sedan tidigare till forskaren.

Konfidentialitetskravet innebär att deltagarnas identitet inte ska kunna utläsas ur materialet samt att forskaren informerar om att denne har tystnadsplikt då det kommer till etiskt känsliga uppgifter. Forskaren ska se till så att materialet som samlas in inte är tillgängligt för utomstående (Vetenskapsrådet, 2002). Då inspelningarna sparades och transkriberades döptes filerna till R1-5, respondent 1-5, för att i tidigt stadium värna om konfidentialiteten. Inspelningarna av intervjuerna förvarades på en lösenordskyddad extern hårddisk. Delar av transkriberingstexterna som riskerat en möjlig identifiering av respondenten eller dennes klienter togs bort i resultatredovisningen.

Nyttjandekravet innebär att materialet inte sprids vidare och endast används i det forskningssyfte som uppgetts för deltagaren (Vetenskapsrådet, 2002). Respondenterna informerades om att filerna raderas när studien är avslutad samt att respondenten ska få ta del av den slutliga rapporten.

7. Resultat

Innehållsanalysen av insamlade data gav tre kategorier och sex subkategorier. Under kategorin *struktur skapar trygghet* framkom två subkategorier; *fast struktur för bildterapi* samt *gruppen och bildterapeuten ger stöd*. Under kategorin *kommunikation i den triangulära relationen* framkom två subkategorier; *verbal kommunikation* och *icke verbal kommunikation*. Under kategorin *terapeutens kunskap om klientgruppen* framkom två subkategorier; *klientens bakgrund* samt *klientens nuvarande livssituation*.

7.1. Struktur skapar trygghet

Med ”Struktur skapar trygghet” åsyftas hur bildterapeuterna skapar trygghet genom sitt arbetssätt samt vilket stöd arbete i grupp kan ge klienterna.

7.1.1. Fast struktur för bildterapi

Tidsramarna på träffarna skiljer sig emellan respondenterna. Allt ifrån tre träffar under en sommar upp till 34 träffar under ett år. Brist på kontinuitet är något R5 menar är en risk med klientgruppen. ”...man skulle behöva träffa dem oftare och under en ganska lång tid.”

Både individuell- och gruppterapi förekommer med klientgruppen. Samtliga respondenter arbetar i grupp, men på lite olika sätt; ”open studio” och stängda grupper².

Att bemöta individen i gruppen uttrycker R1, R3 och R5 är viktigt. Detta görs genom individuella teman och individuellt bemötande under sessionerna. ”...jag jobbar individuellt i grupp ... men använder mig av gruppens, liksom, mekanismer.” uttrycker R5. R3 säger ”Att varje person har sina behov och den personen ska få uttrycka dem.”

Tre respondenter, R2, R3 och R5, uttrycker att det är viktigt att ha frihet och ett tillåtande klimat i terapirummet för att klienterna ska kunna uttrycka sig och för att en process ska kunna äga rum. Friheten berör material, skapande uttryck och känslomässiga uttryck. Samtliga respondenter bygger upp en struktur på träffarna som är densamma vid varje träff och inom den strukturen får klienterna friheten att uttrycka sig. R5 berättar

...att man har en väldigt tillåtande miljö, och då menar jag tillåtande när det gäller material. För det här handlar ju om att faktiskt ge gestalt till någonting och det behöver ju inte vara någonting som vi förstår, men

---

² Stängda grupper innebär i motsats till open studio, att en föranmälan krävs för deltagande under ett visst antal träffar och att bildterapeuterna sedan i så stor utsträckning som möjligt försöker hålla gruppen densamma under hela terapiprocessen.

bara det att få uttrycka sig via materialet på olika slag och att det finns någon som tillåter att...eller talar om att när man söker något som verkar helt obegripligt, ja, men det finns något du kan göra här som faktiskt stämmer överens med det du längtar efter.

Klienternas liv som flyktingar har varit, och är i vissa fall fortfarande, oförutsägbart. Detta gör att en återkommande struktur på träffarna är viktig för dem, menar R1 och R5.

Att de [klienterna] vet att den strukturen är det varje gång. Det är viktigt, det blir en trygghet och en förutsägbarhet .... När allt annat är så ovisst, eller mycket annat är så ovisst, så tror jag att det är jätteviktigt med tydliga ramar. Särskilt när det är också att prova någonting nytt som ju bildskapande är för många. (R1)

Det är så mycket som på ett sätt händer i deras liv så att... de har inte den egna förmågan riktigt, i alla fall många av dem, att hålla kontinuitet själva. Utan det är någonting som vi måste hjälpa dem med. (R5)

Upplägget på träffarna ser lite olika ut mellan de olika respondenterna. Exempel på inledningar av träffarna kan vara att mötas kring fika/lunch, ett samtal om hur veckan varit, tända ett ljus eller sjunga en sång. Något som samlar ihop gruppen och som med tiden blir bekant som start på träffen.

Två respondenter, R4 och R3, har ibland använt avslappning som inledning av en träff, dock menar de att avslappning kan vara svårt för barn och tonåringar då de ofta har mycket energi i kroppen eller kan finna svårigheter i att ta uppgiften på allvar.

Som avslut på träffarna går gruppen igenom bilderna tillsammans och berättar om dem. Även detta ser lite olika ut, då några alltid har en samlad genomgång med samtliga gruppmedlemmar medan andra anpassar synliggörandet av bilderna efter vad klienterna uttryckt för behov under den specifika sessionen. Anpassningen innebär att de vissa sessioner visar bilder i par, mindre grupper eller i stor grupp. R2 sätter upp veckomål tillsammans med klienterna under avslutningen. Samtliga respondenter tar upp exempel på hur de arbetar med bestämda övningar/teman, i helgrupp eller individuellt i terapin. Exempel på övningar är samarbetsövningar, klotterövning och lekar. Exempel på teman är gestaltning av framtiden, träd, oro, önskan, hemligheter eller en plats de tycker om. R3 berättar "...tredje gången vi träffades hade vi temat framtiden och just att se de där framtidsbilderna då. Vad de vill ägna sig åt i sin framtid det är också gott. Det ger en skjuts i rätt riktning att få ner det där i en bild..."

Samtliga respondenter menar att de olika temana finns där som en hjälp men att klienterna alltid kan välja att göra om det till sitt eget eller helt frånga det. R5 berättar att

...jag följer var och en. I deras egen process och deras egna teman kan man säga. Men när det är en sådan här... sådana här grupper så har man ju ibland teman för att hålla ihop gruppen så att säga eller göra något gemensamt, men det brukar snabbt bli någonting annat. Men vi har ju haft liksom vissa teman för att... ja, som någon slags struktur.

R2 menar att "...de mest dynamiska och helande bilderna är nästan alltid de som de själva kommer på..."

R4 menar att bildterapeuter kan använda material för att väcka eller förmedla olika känslor till klienten. Respondenten menar att den specifika klientgruppen, framförallt inledningsvis i terapin, behöver en känsla av kontroll vilket till exempel material som blyerts och linjal samt collage kan ge.

Två respondenter, R5 och R1, arbetar utifrån bestämda metoder/modeller där en har tagit fram metoden själv och den andra har funnit modellen beskriven i litteratur, specifik framtagen för klientgruppen. En metod utgår från ett års arbete med naturupplevelser där man i skapande arbeten följer årstidsväxlingarna i den svenska naturen och gör kopplingar till naturen i sitt ursprungsland. Den andra modellen (STROF) utgår från fem riktlinjer som är av vikt för arbete med barn som flytt. Riktlinjerna innefattar att man ska arbeta med en tydlig struktur (S), att man ska tala med barnet och ge denne tid (T), att man ska ha samma rutiner och skapa kontinuitet (R), att man ska skapa organiserad lek för barnet (O) samt att skapa ett samarbete med föräldrarna (F).

Ju yngre klienterna är desto viktigare är det att samarbeta med föräldrarna. Tre respondenter, R1, R4 och R5, ger exempel på olika arbetssätt kring samarbetet; tydlig information till föräldrarna om hur träffarna kommer att gå till; kontinuerlig göra återkoppling till föräldrar; träffar där barn och föräldrar ägnar sig åt bildskapande tillsammans. Föräldrarna kan också involveras i egenskap av expert kring barnet och kulturen de vuxit upp i. Samarbetet kan även innefatta andra viktiga vuxna i barnets liv, till exempel pedagoger i skolan.

Några respondenter arbetar medvetet med integrering av den svenska kulturen och andra inte. Samtliga respondenter menade att det ändå, i vissa bilder och hos vissa personer framträdde en integreringsprocess, till exempel att klienterna började måla natur eller byggnader från Sverige. En hel del framtida förhoppningar kunde synas i form av framtida bostäder eller arbeten som

de ville ha här i Sverige. Ett par respondenter, R1 och R2, berättade att den inhemska musiken är väldigt viktig för klientgruppen för att skapa en trygghet. De som arbetar medvetet med integreringen gör det genom att ge temaförslag kring till exempel traditioner, naturen eller framtid.

7.1.2. Gruppen och bildterapeuten ger stöd

För de tre respondenter, R1, R4 och R5, som arbetar med stängda grupper är det viktigt att i så stor utsträckning som möjligt hålla samma grupp. Detta skapar trygghet och kontinuitet som många klienter själva inte förmår att skapa. Bildterapi alla delar; bilden, terapeuten, gruppen, samtalen, och leken har en möjlighet att stärka och bygga upp klienten. Lekar och övningar kan också användas för att skapa en grupp känsla. Att man hör ihop. I allt det jobbiga som en flykt och etablering i ett nytt land kan innebära är det viktigt att få in glädjen och lekfullheten. R2 berättar "...vi har också roligt och leker. Vi gör galna saker." Liksom R4 menar "...det konstnärliga uttrycket är så. Att det är både lustfyllt och läkande."

R5 tror att

...man ska bygga upp de här, relationen och barnen och ungdomarna först så att de, de blir starka och glada, gladare. Alltså tilltron, hopp, nyfikenhet tror jag är mycket viktigare. För att det som de bär med sig som vi inte behöver veta allt om heller, men det kommer ju så småningom fram. Och då har de liksom både tilltro och kraft själva att liksom arbeta med det här [det de varit med om].

R5 sätter ihop sina grupper utifrån kulturell mångfald och hon blandar även familjer tillsammans med ensamkommande flyktingbarn i samma grupp. Detta för att kunna möta de ensamkommande med en känsla av det som de saknar, en familj. "Plötsligt kan en svensk pappa till något barn, göra en bild med [tillsammans med] en Eritreansk flicka." (R5)

R5 menar att klienterna blir sedda och hörda av andra (terapeut och grupp kamrater) då de berättar om sina bilder och kan därmed uppleva att de är mindre ensamma. "...det bästa när man jobbar med sådana här grupper är att de gemensamt kan stödja varandra också väldigt mycket." Lika så berättar R3 om en klient som varit med om övergrepp, "... jag har varit med om detta men jag kan få lite distans till det när jag ser det på bilden och jag kan berätta om det, framför allt, för någon annan."

R1, R4 och R5 arbetar med könsindelade grupper, vilket ibland beror på en slump och ibland är det ett medvetet val från respondenten.

...det finns mycket beskrivet i litteratur att det kan vara fördelar eftersom jag tänker att det var inte så många sammanhang där de kunde få vara själva. Bara flickor eller bara pojkar. .... Flickorna behöver ett eget utrymme, pojkarna behöver ett eget utrymme. För sig och inte den här spänningen pojkar och flickor emellan. (R1)

Det medvetna valet grundar sig i att flickor ibland kan bli/känna sig kränkta eller utsatta av pojkarna i den här specifika klientgruppen. Klientgruppen behöver trygghet då de har svårt att hantera impulser/känslor och tappar lätt greppet. Därför bör bildterapeuten skapa en trygg miljö och ton i terapirummet samt hålla stabiliteten. R5 menar att

Det är så mycket som på ett sätt händer i deras liv så att... de har inte den egna förmågan riktigt, i alla fall många av dem, att hålla kontinuitet själva utan det är någonting som vi måste hjälpa dem med.

Bildterapeuten måste vara närvarande och ibland hjälpa klienten att sätta gränser den inte själv kan sätta. Om terapeuten låter klienterna bli för intensiva med materialet och skapandet kan det till exempel leda till att de "far iväg" och skapar saker som blir så överväldigande att de inte kan hantera det. Genom att finnas fysiskt i närheten hela tiden undviks att klienten lämnas ensam med bilden. R1 berättar

Och jag lät dem ibland måla på stort papper på golvet som en gruppövning men det slutade jag ganska fort med. För att det blev för lite struktur .... De började kriga. På pappret. Bomba varandra på pappret och så, alltså rita bomber. Det tillät jag inte.

R1 berättar även om en klient som genom bildterapi kunde förvärva en impuls kontroll som inte tidigare funnits där då klienten hade koncentrationssvårigheter. Vidare berättar hon om två killar som, utanför bildterapi, ständigt bråkade med varandra och via bildterapi kunde se varandra på nya sätt som de vidare kunde ta med sig ut i livet. R4 berättar om en klient som inte kunde hantera de känslor som kom upp.

Vi hade ett samtal först och sedan började de och hon for liksom iväg i det här. Alltså hon jobbade frenetiskt med klottret och kunde sedan inte alls titta på bilden och kom inte tillbaka. Och sedan så lyckades jag få kontakt med henne. Vilket var otroligt bra. Och nu går hon här individuellt...

7.2. Kommunikation i den triangulära relationen

Med "Kommunikation i den triangulära relationen" åsyftas det informationsutbyte som sker mellan klient, bild och terapeut, verbalt och icke verbalt i den triangulära relationen. Specifikt för bildterapi med klientgruppen är att tolk kan behövas, både fördelar och nackdelar framkommer.

7.2.1. Verbal kommunikation

Kommunikationen mellan terapeut och klienter som just kommit till Sverige kan vara svår då de inte talar samma språk. Likaså kan gruppdeltagarna ha olika språk.

Två respondenter, R1 och R4, använder sig av tolk vid en del sessioner eller vid vissa delar av hela terapiprocessen, så som vid inledning och avslut. R4 delar med sig av händelser där små kränkande kommentarer mellan klienterna gick henne förbi, men som kunde upptäckas av en tolk. R3 menar att en tolk är viktig för att undvika missförstånd under ett arbete i en fördjupad process. Hon menar att ett sådant arbete går djupare ner i till exempel trauman än ett arbete inom open studio gör och att det då är av större vikt att undanröja missförstånd i kommunikationen.

R1 och R4 tar upp svårigheter som kan uppstå vid användandet av tolk. R1 berättar:

...ibland så kan det vara så att en tolk och en ungdom, de kommer från olika politiska hemvist och jag kunde uppleva vissa saker i vissa samtal, att de [klienterna] hade svårare att uttrycka sig. .... Och det är mycket jag inte vet, och man som bildterapeut inte vet så om det här, jo men, vad som har hänt tidigare och olika politiska läger och vad som sker i samhället när man kommer som invandrare och hur man har koll på varandra och... olika politiska läger, även i det nya landet. Så att det var bra att det var olika tolkar. Ibland var det ju telefontolk men oftast en personlig tolk.

R4 berättar om information som lades ut på nätet:

...hon [tolken] har lagt ut bilder [fotografier], det gör inte dem [klienterna] någonting, men jag tänker att jag vill inte det så vi har haft sådana samtal, jag och hon att "nej, jag tycker inte att du ska göra det". Därför att jag tror också att de här killarna ... de är också, de är ju liksom helt oskyddade. Och det är någon form av skydd som man behöver bygga, men hon tänker mer att så ska vi redovisa det här projektet så

att...ja, så vi har haft jättemånga samtal och det är inga problem sen men det händer hela tiden ... oförutsägbara saker.

Eftersom samtliga respondenter arbetar med grupper så berättar R3 och R5 att det ibland finns möjlighet att en klient, som kommit längre i sin inläring av det svenska språket, kan fungera som tolk till de övriga klienterna i gruppen som talar samma modersmål. R3 berättar om en klient som hjälpte till att översätta

...vi hade en tolk med... eller hon var inte tolk men hon var så jätteduktig på svenska, vid två tillfällen och det är klart att det blir en tydligare kommunikation då med dem, för då kunde man ju ställa frågor till dem.

R5 berättar så här om en klient

... hon [klienten] var ju duktig på arabiska och då fick hon ju uppgiften att bli tolk för det är ju lite spännande hur man jobbar med det här med språket också. Och hon fick väldigt mycket positiv bekräftelse och det var ofta ett stort leende på henne.

Tre respondenter, R2, R3 och R5, använder istället för en tolk, den verbala kommunikationen så långt som den räcker till och i övrigt tillåter de missförstånden infinna sig. "...man får räkna med att det är mycket som de inte förstår vad man har sagt" säger R5. R3 berättar "...ofta är det ju det här med språk... att det brister i språkkommunikationen för jag har inte haft några tolkar med i de sammanhangen .... Så det är naturligtvis bra att ha en tolk med, men samtidigt är det ju en kostnadsfråga och en organisationsfråga."

Respondenterna har lite olika syn på och strategier för att hantera språkbarriärer mellan sig och klienterna. Strategierna kan innebära en användning av förberedda textrader för att kommunicera till exempel avtal och teman för träffarna. Det kan också innebära ett beslut att ta in språket som en intressant, givande och rolig del i terapiarbetet.

...eftersom vi också tar med språket som en substans verkligen som vi lägger på bordet. Vad är det för språk, hur ser det ut och hur pratar du? Och bildmässigt, hur ser det ut? Och arabiska, det är ju så vackert och så vidare. Det [bristande verbal kommunikation] bara sjunker undan på något sätt och det är också fascinerande...(R5)

R1 menar att svårigheterna i att kommunicera verbalt under bildterapi inte varit något som oroat henne eftersom hon känner sig trygg i att barnet har fler kommunikativa vägar att använda sig av om den behöver prata om något.

Jag kunde ju möta barn som just hade kommit [till Sverige] så då hade vi inget gemensamt språk mer än bildspråket men det kändes inte som ett hinder eftersom barnet visste att vi hade kontakt med föräldrar, med lärarna, barnet var som i ett nätverk. Och visste att de kunde vända sig till oss alla och prata. (R1)

Att låta barnen kommentera varandras bilder under bildgenomgångar bör undvikas eftersom det lätt kan uppfattas som kritik och påverka klienten negativt. I en grupp enbart med killar menar R1 att det är viktigt att det inte skapas någon hård attityd, vilket kan vara en risk just med killarna som ofta känner att de måste stålsätta sig. Istället bör bildterapeuten skapa en känsla av att de ska få uttrycka sig och berätta hur de känner.

7.2.2. Icke verbal kommunikation

Två respondenter, R4 och R2, tar upp hur viktigt den icke verbala kommunikationen är. Med vissa klienter behövs en ganska bestämd ton på rösten och det är även viktigt att ha mycket ögonkontakt och finnas fysiskt i närheten. Då förmedlas känslan att det finns någon som stöttar klienten, även när orden inte finns till hands. R4 berättar om hur en klient blivit överväldigad av sin bild då denne målade på ett papper uppsatt på väggen och då hade ryggen mot bildterapeuten. Respondenten berättar om hur detta lärde henne att istället sitta mitt emot klienten för att lättare kunna finnas till hands och avläsa klienten.

Att via den icke verbala kommunikationen finnas nära klienten är ibland av stor vikt. R2 berättar om ett exempel där hon inte kan prata med sin klient om det jobbiga han har varit med om eftersom de inte talar samma språk. Men det kan vara nog så betydelsefullt för klienten att hon sitter där bredvid honom under tiden han låter känslorna komma fram.

Vi [terapeuten och klienten] kan inte prata men jag stannar kvar. Jag bara håller, jag håller platsen helig. För mig är allt som finns han, och jag är vittne till det hemska han har varit med om. Som nästan dödade honom. Och jag bara... Jag rör mig inte. Även om det är jobbigt, så rör jag mig inte för det är vad jag kan göra för honom. Jag kan finnas där för honom. (R2)

Samtliga respondenter var eniga om bildens potential som stöd och verktyg i kommunikationen när klienten och terapeuten inte alls eller inte till fullo har möjlighet att samtala med varandra. Bilden ses som en expansion av kommunikationen som är värdefull. R2 känner sig tygg med bildspråket ”Vi kan inte prata på riktigt så vi pratar genom konst.”

R3 menar att ”Med ord kan vi missuppfatta varandra så mycket men har man en bild med så kan det bli en mycket tydligare kommunikation”.

Bildterapi har ett fysiskt moment som inte samtalsterapi har. Klienten kan få ut en känsla till något fysiskt som sedan kan observeras och funderas kring, och som kan skapa en distans till känslan eller händelsen. I sina bilder kan personen möta sig själv vilket kan skapa en respekt för sin egen livsberättelse. R1 menar att via bildskapandet kan klienten ”lära sig hantera sina känslor och uttryck, att få tillgång till ett nytt språk...”. Vidare berättar R1 att ”Allting tror jag inte heller går att sätta ord på”. Detta bekräftas också av R2 och R3 som menar att det kan vara svårt att prata om sina känslor och att bildterapeuten får lita på den inre process som äger rum mellan klienten och bilden. Två respondenter, R3 och R4, berättade om att bilden kunde ha en lugnande effekt. När ångesten eller oron kom kunde de ta fram en bild de skapat med motiv av till exempel en plats eller en person och bilden kunde ge dem en känsla av trygghet. ”När vi inte är i vår egen miljö så är det gott att ha något som påminner om... någonting som man gillar och då kan det räcka med en sådan bild. Ger ett lugn...” berättar R3.

7.3. Terapeutens kunskap om klientgruppen

Kategorin ”Terapeutens kunskap om klientgruppen” handlar om vad terapeuten behöver eller inte behöver veta för att bemöta klientgruppen på ett så professionellt, respektfullt och givande sätt som möjligt. Detta berör klientens historia och kultur, samt nuvarande levnadsförhållanden.

7.3.1. Klientens bakgrund

Klienternas upplevelser, livshistorier och kultur är något som kan vara betydelsefullt att veta något om, menar R1, R2, R3 och R4. Det finns stora skillnader mellan olika samhällen i världen och respondenterna tar upp att terapeuten bör veta lite om klienternas hemländer, om det politiska läget där, samt ha förståelse för och någon kunskap om olika religioner. Skillnader kan till exempel finnas i vad som är tabu eller tillåtet inom olika kulturer, så som klädsel eller minderåriga giftermål, samt hur jämställd eller patriarkal en kultur är. I detta kan bildterapeuten se klienterna och eventuellt deras familjer som experter. ”Det är viktigt att vara öppen för hur deras sociala skyddsnet sett ut. Att höra från föräldrar hur brukar de ta hand om svårigheter, alltså i den kulturen. Vad finns det för sociala stödformer och hur ser man på det.”, berättar R1.

Vidare berättar R1 att ”Vissa som bekänner sig till Islam tycker inte att man ska avbilda människor och djur för att det bara är gud som kan skapa ... det [hur strikt det var] var också väldigt olika bland de som var muslimer.” Bildterapeuten bör även se deras individuella kunskap/okunskap om till exempel material och tekniker inom bildskapande, istället för att tolka utifrån mental/känslomässig utveckling och kultur och normer. R1 berättar om en klient som var tonåring och målade huvudfotingar. Detta på grund av att det var första gången denne ritade.

När en terapeut arbetar med klienter med annan kulturell bakgrund infinner det sig ett starkt utbyte åt båda håll. R1 säger

...jag tänker mer på det här interkulturellt utbyte. Att det ska vara ett utbyte åt båda håll. Att jag ska också ha ett intresse av att lära mig av kulturen som är den ursprungskultur som personen jag möter har. Att inte bara den personen ska inlemmas i det nya samhällets kultur.

R2, R3 och R5 menar att vi inte behöver gräva i historien för den kommer automatiskt fram när klienten är redo. R2 och R3 säger under intervjuerna att det är bra att veta om olikheter mellan kulturer men säger också att man som terapeut inte alltid måste kunna allt om kulturen och landet i förväg. ”De lär mig. Och när de lär mig visar de vad som har hänt dem. I deras hemland.” (R2). ”... jag har tänkt mer på likheterna än olikheterna i de mötena [med någon från en annan kultur].” R5 berättar att

”... jag har inte velat gå in så mycket på varken olika diagnoser eller bakgrund eller så vidare utan i första hand... försöka möta människor där de är och få en slags förståelse som sedan hjälper mig att också förstå en historia...”

Flera respondenter tar upp att tonåringar är tonåringar oavsett vart i världen de lever. Likheterna syns i deras sätt att dela med sig av saker samt i deras beteenden. R5 delar med sig av ett klientexempel där hon kunde känna igen bildspråket och tankarna hos klienten från sitt arbete med ungdomar som är uppvuxna i Sverige.

Och hon gjorde en lång bild över hela golvet kring, alltså som var så typiskt tonår samtidigt. Det kunde varit en svensk tonårstjej som sitter liksom, eller gör bilder kring liksom död och sorg och kärlek, förlorad...
... alltså en bildsymbolik som känns så bekant...

Klienterna kan ha varit med om fysiska och psykiska påfrestningar som kan vara svåra att prata om och två respondenter, R2 och R4, menar att det är viktigt att man som terapeut har kunskap om trauma samt vad det kan leda till. Samtliga respondenter berättat att det ofta finns mycket sorg inom den specifika klientgruppen.

7.3.2. Klientens nuvarande livssituation

En annan del som R3, R4, R5 tar upp som viktig kunskap i det bildterapeutiska arbetet är kunskapen om det egna samhället, alltså Sverige, och om hur förhållandena för flyktingar är här på plats i Sverige. Terapeuten bör hela tiden se till sig själv och reflektera över vad klienten har med sig men också se till vad hen själv tar med sig in i mötet och kan bidra med menar R4. ”Jag är ju en representant för den här kulturen ... Så jag måste ju veta, vad är denna kulturen utanför bildterapi och det här rummet.” (R4). ”De [nyanlända] lever ju under urjobbiga förhållanden, det är ju ingen lyxmiljö utan det är tvärt om, även om de har tak över huvudet. Så det [bildterapi] blir lite avbrott från det tror jag. Det är värdefullt...” (R3)

Det råder en stor osäkerhet bland asylsökande, speciellt för äldre tonåringar, då de ännu inte fått permanent uppehållstillstånd. R5 förklarar ”...de plågas ju väldigt. Både av förflyttningar, att man bryter upp deras etablering hela tiden på olika sätt och hotet att de i en viss ålder kan räkna med att utvisas igen.” R2 och R4 menar att de sett en förändring hos klienterna, ett lugn som infinner sig, när de fått uppehållstillstånd och att det ofta är först då de kan gå in och bearbeta traumatiska händelser. Så länge de inte har uppehållstillstånd handlar det mer om att stärka och uppmuntra klienten samt att arbeta med nuet i bildskapandet. R4 berättar om skillnaden mellan klienter som har uppehållstillstånd och de som inte har det

...tjejen som satt här i soffan. Hon har uppehållstillstånd. Därför kan hon närma sig sitt trauma. De [personer utan uppehållstillstånd] kan inte göra det. Och det är ju en väldigt viktig... de kanske skulle kunna... men jag kan inte på något sätt pusha dem i den riktningen. Absolut inte! Utan det är bara stärkande och uppmuntrande.

Det som klienterna har varit med om och som de fortfarande är med om, påverkar dem fysiskt och psykiskt. Samtliga respondenter talar bland annat om hur de hos klienterna kan se aggressivitet, ångest, social fobi, depression och självskadebeteenden. De kan vara väldigt sköra efter sina upplevelser under flykten och tyngda av det ansvar som har lagts på de ensamkommande barn som skickats i förväg som ett försök att sedan få hit resten av familjen. R4 delar med sig av ett problem med att knyta an till killar i övre tonåren,

...en annan svårighet har varit att knyta an så, för de här killarna. Att knyta an... eftersom de har sina band någon annanstans och de är... Alltså de måste ju vara oerhört starka för att kunna stå ut med den här situationen. Och eftersom det sedan kom, du vet det här beslutet om att man skulle skicka hem de som hade fyllt 18 till Afghanistan så blev det ju ännu svårare. Att knyta an.

Att personer flyttas inom Sverige eller att de blir utvisade är också ett ständigt hot mot att hålla en konstant grupp. Vissa av respondenterna har sett detta som en svårighet och andra har sett det som något som helt enkelt måste accepteras. Det kan uppstå problem med att ha konstanta grupper, vilket i vissa fall har resulterat i att respondenterna valt att arbeta med open studio.

R2 berättar om att de terapeutiska förutsättningarna snabbt kan ändras.

Det är väldigt sällan det händer att vi får closure [ett avslut]. Som i ”normal” terapi. Väldigt sällan händer det, för att föräldrarna tycker att barnen är okej och slutar att komma och... eller det kan hända att föräldrarna inte vill delta i processen och det kan hända att de flyttar.
(R2)

Det verkar ändå finnas något lustfyllt i att skapa som kan bidra med en god känsla mitt i det tuffa livet klienterna lever, och i det lustfyllda finns det också någon slags vila som klientgruppen kan behöva.

8. Diskussion

Studiens syfte var att undersöka hur bildterapeuter arbetar med barn under 18 år som flytt till Sverige från andra kulturer. Intervjufrågor ställdes om tillvägagångssätt, roll och förhållningssätt i bildterapi med klientgruppen.

8.1. Resultatdiskussion

Studiens resultat visar på både likheter och olikheter i hur bildterapeuter arbetar med samt förhåller sig till barn och ungdomar som flytt till Sverige. Innehållsanalysen av de fem genomförda intervjuerna gav tre huvudresultat. För det första skapar bildterapeuten trygghet och struktur genom sitt arbetssätt, till exempel avseende grupsammansättning och träffarnas uppbyggnad. För det andra tar bildterapeuten i beaktning att verbal kommunikation mellan klient och terapeut kan vara svår, och därför måste terapeuten skapa andra möjligheter för kommunicera. För det tredje anser några bildterapeuter att man bör ha viss kunskap om klientens ursprungskultur samt om nuvarande livssituation, medan andra anser att det är av mindre vikt. Resultatet kommer att diskuteras i förhållande till tidigare forskning samt den teoretiska referensram som tidigare nämnts; ”art as therapy” samt ”art in psychotherapy”.

Utifrån analysen går det inte att avgöra huruvida bildterapeuterna valt att arbeta utifrån ”art as therapy” eller ”art in psychotherapy”. Rubin (2001) menar att man som bildterapeut inte behöver välja det ena eller det andra utan man kan blanda de två modellerna i sitt arbete (Rubin, 2001). Bildterapeuterna förhåller sig individuellt till sina klienter även när de ingår i en grupp och därmed anpassar de sitt arbetssätt till individens behov i stunden och över tid. Alltså kan bildterapeuten använda sig av både ”art as therapy” och ”art in psychotherapy” samtidigt i en och samma grupp. För att skapa en tydlighet i diskussionen nedan kommer ”art as therapy” och ”art in psychotherapy” beskrivas som skilda arbetssätt.

8.1.1. Struktur skapar trygghet

Att samtliga respondenter arbetar i grupp är enligt tidigare forskning bra för barn och ungdomar som flytt. Kalmanowitz och Lloyd (1999) samt Ugurlu, Akca och Acarturk (2016) skriver att krig och katastrofer ofta resulterar i ett angrepp på just människors sociala nätverk och att gruppen då kan utgöra en social struktur för dem i det nya landet. Bildterapi i grupp är enligt de intervjuade bildterapeuterna gynnsamt för barn då de i den sociala strukturen kan få stöttning att finna balans mellan sin ursprungskultur och den nya kulturen. I gruppen kan de även känna att de tillhör ett tryggt sammanhang där de kan dela och ta del av varandras livsberättelser,

vilket bekräftas av tidigare forskning (Slayton, 2012). Gruppen som mottagare av berättelsen blir på det sättet en extra terapeut i det triangulära förhållandet. Klienterna blir sedda av både terapeut och gruppkamrater och de ingår i ett sammanhang som kan vara betydelsefullt för en känsla av helande.

Den bildterapeutiska modellen ”art in psychotherapy” lägger stor vikt på att strukturen på träffarna ständigt ska vara densamma. Detta innebär bland annat att klienterna inte ska bli avbrutna av något eller någon. Dock kunde utvisning, förflyttningar och klienternas mentala hälsa skapa problem med att hålla en konstant grupp. I analysen framkom att några bildterapeuter aktivt valt att arbeta med open studio då det var svårt att hålla konstanta grupper. Gruppen är då ständigt föränderlig, vilket enligt ”art in psychotherapy”, kan skapa svårigheter för klientens helandeprocess. Då en bildterapeut arbetar utifrån ”art as therapy” är däremot den konstanta gruppen inte av huvudsaklig betydelse, utan det är bildskapandet i sig som utgör en känslomässig ventil och som bidrar till bearbetning. Därmed ligger mindre vikt på gruppens och terapeutens betydelse för helande. Man kan säga att ”art as therapy” inriktar sig på att avlasta klienten i det den just nu går igenom samt tidigare har gått igenom. Därmed får klienten hjälp till en drägligare tillvaro (Penelope, 2007).

Studiens resultat visar att bildterapeuterna arbetar med att skapa rätt miljö i bildterapi. Detta gör de genom ett individuellt anpassat förhållningssätt till varje klient, en återkommande struktur på träffarna, samt användning av bestämda material och övningar. Denna yttre struktur skapar en plattform där varje individ kan stärkas, känna trygghet samt finna sina inre resurser för att kunna hantera omvärlden och sina tidigare erfarenheter. Flera tidigare studier (Kalmanowitz & Lloyd, 1999; Appleton, 2000; Lemzoudi, 2007; Lee, 2013; Ugurlu, Akca & Acarturk, 2016) nämner hur en yttre struktur kan stärka klienterna.

Analysen visar att samtliga respondenter till viss del arbetar med teman men också med möjlighet till fria val. I tidigare forskning framkommer att det fria skapandet kan vara svårt för klienter som saknar en inre trygghet, vilket ofta gäller personer som flytt (Lemzoudi, 2007; Appleton, 2000; Slayton, 2012). Ett temastyrt skapande kan vara en nödvändighet för klienter som, på grund av sitt känslomässiga tillstånd, är i behov av en tydlig struktur eller inte har kapaciteten att själva driva sitt bildskapande. Detta påpekas inom båda modellerna. Å andra sidan menar företrädare för ”art in psychotherapy” att ett fritt och lekfullt arbetssätt också kan frigöra bunden psykisk energi samt att tematiskt skapande kan tvinga in en klient i något som hen ännu inte är redo att möta (Rubin, 2001; Hogan, 2001). Detta är något som även framkommit i analysen då bildterapeuterna menar att det är av vikt att få in lekfullhet och glädje

på grund av att klienterna varit med om och fortfarande upplever svåra saker som de kan behöva få andrum från. Att teori och forskning till viss del visar på olika uppfattningar kan tyda på att en individuell anpassning är viktig för att bemöta varje klient på det sätt som är bäst för individen, vilket respondenterna också angivit.

8.1.2. Kommunikation i den triangulära relationen

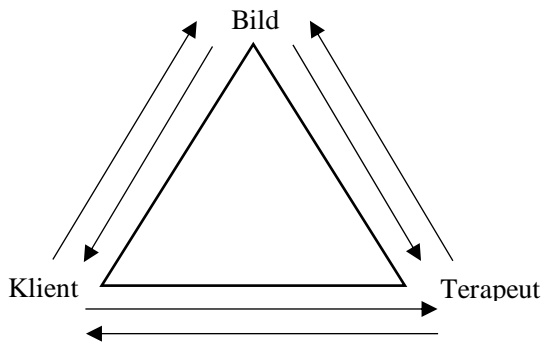
Studiens resultat visar att kommunikationen mellan klient, bild och bildterapeut sker på olika sätt. Alla kommunikationsvägar i den triangulära relationen används. Bildskapandet är den främsta kommunikationsvägen men de använder även översatta textlappar, kroppsspråk eller få ord på svenska.

Några respondenter använde sig av tolk. Under arbete i grupp där terapeuten inte kan det språk som talas av klienterna är det lätt att små sårande kommentarer, kränkningar osv mellan klienterna går denne förbi. Med hjälp av en tolk kan detta uppmärksammas och hanteras. Att använda sig av tolk är något som en tidigare studie visar är av stor vikt (Ugurlu, Akca & Acarturk, 2016). Men bristen på professionella tolkar kan också skapa svårigheter i terapisituationen, vilket Tunström, Balint och Nordströms (2011) rapport från Barn- och ungdomspsykiatri tar upp. Den terapeutiska alliansen kan försvåras av en tredje part och tolken kan frestas ”hjälpa till” istället för att förhålla sig neutral. Ska bildterapeuten använda sig av tolk gäller det alltså att engagera en auktoriserad och väl utbildad tolk. Det är också en stor fördel att samarbetet med tolken är tätt så att denne blir fullt införstådd i hur hen ska bete sig under sessionerna. Kan detta uppnås är en tolk mycket gynnsam för terapin.

Det finns också etiska aspekter på att använda sig av klienter som tolkar, speciellt när klienterna är minderåriga. Socialstyrelsen menar att ett tolkansvar inte ska läggas på en minderårig på grund av att hen inte ska behöva ta en vuxenroll samt att det är ett stort ansvar att se till att informationen blir rätt. Det kan leda till skuld känslor om något blir fel och missförstånd uppstår (www.kunskapsguiden.se/missbruk/teman/interkulturellt-perspektiv/Sidor/Samtala-genom-tolk.aspx, hämtad 2018-06-04).

Istället för att använda tolk förlitade sig flera respondenter på bilden som kommunikationsväg. Penelope (2007) bekräftar bildspråket som en universell kommunikativ väg som kan bära långt och att barnen via bilden kan uttrycka sina känslor på ett positivt sätt och kan därigenom bryta mönster av negativitet. Kommunikationens betydelse ses olika utifrån ”art as therapy” och ”art in psychotherapy”. Detta är något som även studiens resultat visar. I bildterapi där klienten inte har ett gemensamt språk med terapeuten och ingen tolk engagerats, ligger stor tyngdpunkt på

bilden i det triangulära förhållandet. Bildterapeuter som arbetar utifrån ”art as therapy” förlitar sig på bildkommunikationen eftersom det är bilden som står i fokus. Medan bildterapeuter som arbetar utifrån ”art in psychotherapy” kan vara mer benägna att använda sig av tolk för att kunna skapa den triangulära kommunikation som anses gynna klientens helande. Analysen visade också att olika tyngdpunkt kan läggas på olika delar av triangeln under en session eller över tid.

Figur 1 – Det triangulära förhållandet

Den icke verbala relationen nämns av bildterapeuterna som betydande. Även om klient och terapeut inte kan samtala verbalt fokuserar en terapeut som arbetar utifrån ”art in psychotherapy” på att skapa en betydande känslomässig och mental relation. En sådan relation kan byggas på fler sätt än via verbal kommunikation; det kan göras genom icke verbala signaler som bekräftar klientens upplevelser och uttryck. Här visar analysen både på svårigheter; till exempel att skapa en relation till ensamkommande barn då deras anknytningspersoner är långt borta. Men även på positiva exempel; till exempel att ögonkontakt och kroppsnärvaro skapar trygghet, att terapeuten finns där då känslor kommer upp till ytan.

Trots ovanstående argument försvåras vissa delar av terapin då klient och terapeut inte delar ett gemensamt språk. Då en terapeut som arbetar med ”art in psychotherapy” bland annat använder sig av klientens egna tolkningar av bilderna uppstår svårigheter då de inte talar samma språk. Detta skulle tala för att välja att arbeta utifrån art ”as therapy” så länge klient och terapeut inte har ett gemensamt språk. Inom ”art as therapy” ligger terapeutens fokus istället på stödjandet av det konstnärliga uttrycket, där hen praktiskt visar olika tekniker och även kan skapa tillsammans med klienten vilket lägger mindre vikt på verbal kommunikation.

8.1.3. Terapeutens kunskap om klientgruppen

Avseende betydelsen av att tillägna sig kunskap om klientens ursprungskulturer framkom motsägelsefulla svar i analysen. Nästan samtliga respondenter menar att det är viktigt. Ett par respondenter talar lite emot sig själva då de tycker att det är viktigt men de menar samtidigt att ursprungskulturen kommer fram av sig själv via klienten så därför behöver man inte veta så mycket i förväg.

Vår kultur påverkar oss som människor och därför bör bildterapeuten lära sig om och respektera klientens ursprungskultur (Appleton, 2000; Coseo, 1997). Ugurlu, Akca & Acarturk (2016), Acton (2001) och Kapitan (2015) menar att det är viktigt att terapeuten har kunskap om klientens ursprungskultur och även att terapeuten till viss del bör anpassa terapin efter ursprungskulturen. Anpassningen kan öka möjligheten till en stark terapeutisk allians mellan klient och terapeut (Acton, 2001) vilket är betydelsefullt då man arbetar utifrån ”art in psychotherapy”. Att klienten möts av en person som har kännedom om och visar sig intresserad av det samhälle och den kultur hen kommer från och vuxit upp i kan antas vara betydelsefullt i en tid när allt är nytt och okänt. Detta är naturligtvis även betydelsefullt inom ”art as therapy”.

Samtliga bildterapeuter vittnade om vilka omständigheter som klienterna lever under i Sverige. Men även här är det olika huruvida bildterapeuterna uttryckte ett behov av att ha kunskaper om den svenska kulturen och om till exempel asylsökningprocessen, eller om de menade att klienten själv kommer att visa/berätta om det under terapiprocessen. Det är behövligt för bildterapeuten att förstå under vilka omständigheter klienterna lever just nu (Ugurlu, Akca & Acarturk, 2016). Tidigare studier visar att bildterapeuten bör se sig själv som en del i en kulturell kontext och utifrån det bemöta klienten på ett korrekt och respektfullt sätt i bildterapi. Vårt samhälle och vår uppväxtfamilj påverkar hur vi ser på människor från andra kulturer, vilket vi måste vara medvetna om och möta (Coseo, 1997; Kapitan, 2015; Acton, 2001). Detta framkom också i intervjuerna.

Avslutningsvis har SRBt nyligen uppdaterat sina etiska riktlinjer och tar där tydligt ställning för att bildterapeuter ska tillägna sig kunskaper som behövs om klientens tidigare levnadsförhållanden (kultur, religion, politiska förhållanden osv) samt att språkstöd/tolk bör användas i arbete med flyktingar/asylsökande i synnerhet när klienten är minderårig (Svenska Riksförbundet för Bildterapeuter, 2016).

En fråga som är värd att fundera på, är om de behov som lyfts fram i arbetet med barn och tonåringar som flytt, skiljer sig från vad andra klienter behöver? Sättet att arbeta, till exempel

med tydlig struktur och att skapa trygghet, är något som kan appliceras på fler klienter som varit med om något som skakat om deras inre struktur. Detta framkommer inte tydligt i den här studien.

8.2. Metoddiskussion

För att uppnå studiens syfte valdes att genomföra intervjuer som bearbetades med en kvalitativ innehållsanalys. En kvalitativ innehållsanalys kan skapa ökade insikter då ett ämne blir belyst utifrån individuella fall som sedan byggs ihop till nya perspektiv (Lundman & Hällgren-Graneheim, 2012). Då studien avsåg bildterapeuters subjektiva erfarenheter, kan metoden anses vara adekvat.

Studien behandlar endast fem bildterapeuters arbete vilket är ett för litet underlag för att kunna dra några långtgående slutsatser. Dock ger studien en inblick i hur bildterapeuter kan arbeta med barn som flytt till Sverige. Författaren anser att full datamättnad aldrig uppnåddes, vilket är en brist i studien. För att uppnå full datamättnad uppskattas att ytterligare ett par intervjuer skulle ha genomförts (Bryman, 2011).

Undersökningsgruppen i studien är begränsad när det gäller representation av båda könen samt avseende spridning i ålder. Bildterapi är ett kvinnodominerat yrke, vilket ger en svårighet i att få en jämn könsfördelning bland respondenterna. Åldersspridningen är begränsad, så skilda generationers olika syn på bildterapi och arbete med klienter med flyktingbakgrund framkom ej.

8.2.1. Trovärdighet - tillförlitlighet, pålitlighet, konfirmering och överförbarhet

Trovärdighet är ett övergripande begrepp som används för att bedöma en kvalitativ undersökning. Detta begrepp innefattar fyra delkriterier; tillförlitlighet, pålitlighet, konfirmering samt överförbarhet (Bryman, 2011).

Tillförlitlighet behandlar hur sanningsenliga resultaten är (Bryman, 2011). Respondenternas yrkesmässiga erfarenhet med den specifika klientgruppen samt att de har en bildterapeutisk utbildning styrker tillförlitligheten i studien.

Pålitlighet behandlar sannolikheten att få ett liknande resultat vid replikering av studien vid ett annat tillfälle (Bryman, 2011). Studiens undersökningsmetod är noggrant beskriven, och urvalet har stor bredd geografiskt samt erfarenhetsmässigt, varför samma resultat troligtvis skulle kunna uppnås vid en upprepning av studien.

Konfirmering berör forskarens objektivitet och eventuella påverkan på resultatet (Bryman, 2011). Forskaren bör under genomförandet av intervjuer hålla sig så nära objektivitet det går. Dock är det omöjligt att helt bortse ifrån att subtilt kroppsspråk, tonfall och så vidare påverkar samtal mellan människor. Samtliga intervjuer genomfördes med samma intervjuguide som grund för samtalet och de genomfördes i trygga miljöer (på hemmaplan, arbetsplats eller i en neutral lokal) vilket stärker konfirmeringen. Intervjuerna genomfördes under 10 veckor och forskaren är medveten om att den personliga förkunskapen för ämnet har påverkats i takt med att varje intervju har genomförts. Den långa tidsperioden för intervjuerna kan därmed ha påverkat resultatet. Forskarens egen bakgrund som pedagog samt utbildning till bildterapeut har skapat en förförståelse som även det kan ha påverkat resultatet.

Överförbarhet innebär huruvida resultatet av en studie kan användas i liknande sammanhang (Bryman, 2011). Undersökningsgruppen visar stor variation vad gäller erfarenheter, utifrån var de arbetar geografiskt, att de representerar olika yrkesgrupper samt har olika arbetsgivare. Tack vare studiens ingående metodbeskrivning och urvalets bredd inom de nämnda områdena stärks överförbarheten till liknande terapeutiska sammanhang där arbeten bedrivs med barn och ungdomar som flytt till Sverige, ensamma eller tillsammans med sina familjer.

8.4. Sammanfattning

Den här studien har ämnat svara på två frågeställningar; ”Hur går bildterapeuter tillväga i sitt arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige?” samt ”Hur beskriver bildterapeuter sin roll och sitt förhållningssätt i sitt arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige?”

Resultaten visar att de intervjuade bildterapeuterna främst arbetar med grupper samt att de använder sig av en återkommande struktur på sessionerna. Detta för att skapa en känsla av gemenskap, förutsägbarhet och den trygghet som är viktig för barn och ungdomar som flytt. De arbetar med frihet inom förutsägbara ramar där terapeuten styr arbetet genom uppgifter och övningar men anpassar terapin efter individens behov som kan variera från gång till gång.

Det specifika i bildterapeuters förhållningssätt i arbete med barn och tonåringar som flytt är att det präglas av skillnader i språk och kultur mellan klient och terapeut. Genom att arbeta aktivt med de här skillnaderna kan en stark terapeutisk allians byggas som är av stor betydelse för den terapeutiska processen. Några bildterapeuter förhåller sig till kommunikationsutmaningarna och kulturskillnaderna på ett mer öppet sätt så som att förlita sig på bildkommunikationen samt att låta klienten lära bildterapeuten om sin ursprungskultur. Medan andra bildterapeuter förhåller sig till detta på ett förberett sätt genom att använda sig av tolk eller översatta fraser,

samt att ha läst in sig på klientens ursprungskultur.

Bildterapeutens roll skiljer sig lite åt beroende på om och när terapeuten arbetar utifrån ”art in psychotherapy” eller ”art as therapy”. Inom ”art in psychotherapy” ligger tyngden i den triangulära relationen huvudsakligen på relationen mellan klient och terapeut. Bildterapeutens roll är främst verbal och går ut på att hen skapar en stark allians med klienten. Genom den trygghet och det förtroende som byggts upp stöttar terapeuten klienten i sin tolkning av den skapade produkten. I ”art as therapy” ligger tyngden i den triangulära relationen huvudsakligen på relationen mellan bild och klient. Bildterapeutens roll är då främst icke verbal och går ut på att med sin konstnärliga kunskap stötta uttrycket i skapandet samt att vara observatör och vittne till klientens skapandeberättelse. Det verbala- och icke verbala fokuset i terapin skulle kunna tyda på att behovet av tolk är mindre inom ”art as therapy” än inom ”art in psychotherapy”.

Bildterapi kan bidra till att barn och ungdomar som har flytt kan mötas i ett tryggt sammanhang där de inser att de inte är ensamma med sin erfarenhet samt att i detta få bearbeta och sammanfläta det de kommer ifrån med det de lever i nu genom ett bildligt uttryck. Säkert är att bildkommunikationen är ett universellt språk som är av betydelse för arbete med klientgruppen.

8.5. Framtida forskning

En större studie skulle behöva göras för att tydligare kunna utröna vilka aspekter som är framträdande för bildterapeuter i deras arbete med barn och tonåringar som flytt till Sverige.

I den här studien framkommer vikten av social stöttning och struktur. Framtida forskning skulle kunna innefatta en undersökning av vad bildterapeutiskt arbete i grupp har för betydelse för ensamkommande flyktingbarn i Sverige. Kan grupptillhörigheten i ett terapirum motsvara en familjetillhörighet?

Ett annat av studiens huvudresultat är betydelsen av kommunikation mellan klient och bildterapeut. För att vidare förstå bildens kommunikativa del inom bildterapi skulle framtida forskning kunna innefatta en granskning av hur bildkommunikationen mellan klienter och bildterapeuter som inte talar samma modersmål fungerar. Hur väl kan de förstå varandra via bildkommunikationen? Säger en bild verkligen mer än tusen ord? Och/eller säger den något annat än orden?

Referenser

- Acton, D. (2001). The "Color Blind" *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 18(2), 109-112, doi: 10.1080/07421656.2001.10129749
- Al-Baldawi, R. (2014). *Migration och anpassning: den okända resan*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- American Art Therapy Association, (2013). *Ethical principles for art therapists*. Hämtad 2016-09-23. <http://www.americanarttherapyassociation.org>
- Appleton, V. (2001). Avenues of hope: Art Therapy and the Resolution of Trauma. *Journal of the American Art Therapy Association*, 18:1, 6-13.
- British Association of Art Therapist, (2014). *Code of ethics and principles of professional practice for art therapists*. Hämtad 2016-11-11.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Canadian Art Therapy Association. *Standards of practice*. Hämtad 2016-11-11.
- Coseo, A. (1997). Developing cultural awareness for creative arts therapists, *The arts in psychotherapy*, 24(2), 145-157.
- DeHart, G., Sroufe, L.A. & Cooper, R.G. (2004). *Child development: its nature and course*. (5th ed.) Boston: McGraw-Hill.
- Dyregrov, A. (2010). *Barn och trauma: en handbok för föräldrar och professionella vuxna*. (2., [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Edwards, D. (2004). *Art therapy*. London: SAGE.
- Hogan, S. (2001). *Healing arts: the history of art therapy*. London: Jessica Kingsley.
- Kalmanowitz, D. & Lloyd, B. (1999). Fragments of art work: Art therapy in the former Yugoslavia. *The arts in psychotherapy*, 26(1), 15-25.
- Kapitan, L. (2015) Social Action in Practice: Shifting the Ethnocentric Lens in Cross-Cultural Art Therapy Encounters, *Journal of the American Art Therapy Association*, 32(3), 104-111, doi: 10.1080/07421656.2015.1060403
- Kramer, E. (1975). *Bildterapi med barn*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, A. (2013). *Intervjumetodik*. (3., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Lee, S.Y. (2013). "Flow" in art therapy: Empowering Immigrant Children With Adjustment Difficulties. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 3(2), 56-63. doi:10.1080/07421656.2013.786978
- Lee, S.Y. (2015). Flow Indicators in Art Therapy: Artistic Engagement of Immigrant Children With Acculturation Gaps. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 32(3), 120-129. doi:10.1080/07421656.2015.1060836
- Lemzoudi, Y-M. (2007). Migration: Acculturation process, cultural identity development, and art therapy imagery of adolescent migrants. *Canadian Art Therapy Association Journal*, 20(2), 2-21. doi:10.1080/08322473.2007.11434770
- Linesch D., Aceves H.C., Quezada P., Trochez M. & Zuniga E. (2012) An Art Therapy Exploration of Immigration With Latino Families, *Journal of the American Art Therapy Association*, 29(3), 120-126, doi: 10.1080/07421656.2012.701603
- Lundman, B. & Hällgren-Graneheim, U. (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I Granskär, M. & Höglund-Nielsen, B. (Red.), *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. (2., [rev.] uppl.) (s. 187-201) Lund: Studentlitteratur.
- Migrationsinfo.se, (2016). *Flyktingar i världen*. Hämtad 2017-03-02. <http://www.migrationsinfo.se>
- Migrationsverket.se, (2016). *Asylsökande till Sverige under 2000-2015*. Hämtad 2016-12-26. <http://www.migrationsverket.se>

- Migrationsverket.se, (2016). *Inkomna ansökningar om asyl, 2016*. Hämtad 2016-12-26.
<http://www.migrationsverket.se>
- Penelope, P. (2007). Art therapy with children after disaster: A content analysis. *The arts in psychotherapy*, 34, 350-361.
- Potash J., Doby-Copeland, C., Stepney, S., Washington, B., Vance, L., Short, G., Boston, C., Ballbé ter Maat, M. (2015) Advancing multicultural and diversity competence in art therapy: American Art Therapy Association Multicultural Committee 1990-2015. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 32(3), 146-150.
 doi:10.1080/07421656.2015.1060837
- Rousseau C. & Heusch N (2000). The Trip: A Creative Expression Project for Refugee and Immigrant Children, *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 17(1), 31-40. doi: 10.1080/07421656.2000.10129434 SCB, (2016).
- Rubin, J.A. (red.) (2001) *Approaches to art therapy: theory and technique*, (2. ed.) Philadelphia, Pa.: Brunner-Routledge.
- Statistiska Centralbyrån (2018). *Från massutvandring till rekordinvandring*. Hämtad 2018-05-27. <http://www.scb.se>
- Slayton, S.C. (2012). Building community as social action: An art therapy group with adolescent males, *The arts in psychotherapy*, 39, 179-185.
- Svenska Riksförbundet för Bildterapeuter, (2016). *Etiska riktlinjer för bildterapeuter tillhörande svenska riksförbundet för bildterapeuter*. Hämtad 2016-09-23.
<http://www.bildterapi.se>
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Tunström, A., Balint, M. & Nordström, B. (2011). *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på?: Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm*. bup rapport (BUP 2011, nr 2) Karlskrona: Soya kommunikation. Från http://www.barnintro.se/Kap4/Psykiatriskt_arbete_med_barn_och_unga_i_migration.pdf
- Ugurlu N., Akca L. & Acarturk C. (2016). An art therapy intervention for symptoms of post-traumatic stress, depression and anxiety among Syrian refugee children, *Vulnerable Children and Youth Studies*, 11(2), 89-102, doi: 10.1080/17450128.2016.1181288
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>, hämtat 2017-02-07

Bilaga 1 – Söklogg

Databas	Sökord	Antal träffar	Artiklar vilka uppfyllde de 4 kriterierna (funna dubletter skrivs inte ut)
PsycINFO	”art therapy” acculturation* minor*	0	
	”art therapy” acculturation*	14	<ul style="list-style-type: none"> • Flow Indicators in Art Therapy: Artistic Engagement of Immigrant Children With Acculturation Gaps • Migration: Acculturation Process, Cultural Identity Development, and Art Therapy Imagery of Adolescent Migrants • An Art Therapy Exploration of Immigration With Latino Families
	”art therapy” multicultural*	74	<ul style="list-style-type: none"> • Social Action in Practice: Shifting the Ethnocentric Lens in Cross-Cultural Art Therapy Encounters • The ”color blind” therapist • Developing cultural awareness for creative art therapists
	”art therapy” refugee*	33	<ul style="list-style-type: none"> • An art therapy intervention for symptoms of post- traumatic stress, depression and anxiety among Syrian refugee children • Fragments of art at work: Art therapy in the former Yugoslavia • The Trip: A Creative Expression Project for Refugee and Immigrant Children
PubMed	”art therapy” acculturation*	1	
	”art therapy” multicultural*	0	
	”art therapy” refugee*	0	
Scopus	”art therapy” acculturation*	7	
	”art therapy” refugee*	204	<ul style="list-style-type: none"> • “Flow” in Art Therapy: Empowering Immigrant Children With Adjustment Difficulties
	”art therapy” multicultural*	25	

Bilaga 2 - Intervjuguide

- . Berätta kort om din **utbildningsbakgrund**. (Använder du dig av det?)
- . Berätta kort om din **praktiska erfarenhet** av att arbeta med flyktingbarn och skapande.
  - Hur länge har du jobbat? I vilka sammanhang?
- . Hur kommer du i **kontakt** med klienterna? **Hur länge** arbetar du med dem?
- . Hur ser generellt **hälsan** hos klienterna ut? (Psykosomatisk problematik?)
- . Vilka **effekter och risker** (för/nackdelar) finns det för att arbeta med bildterapi med klientgruppen?
  - Klientexempel?
- Vad anser du är viktigt att som terapeut att **ha med sig in i mötet** med den här klientgruppen?
  - Klientexempel.
- Då du arbetar med ett flyktingbarn i en bildterapeutisk situation, **hur går du tillväga?**
  - **upplägg** över tid? **Interventioner**? **Varför** väljer du att jobba så?
- **När i processen** kommer bildskapandet igång? **Samspel** mellan samtal och bild?
- Har du något som du känner är **viktigt** som du vill tillägga?

Bilaga 3 – Exempel på kvalitativ innehållsanalys

Meningsenheter	Kod	Underkategori	Kategori
”...eftersom vi också tar med språket som en substans verkligen som vi lägger på bordet. Vad är det för språk, hur ser det ut och hur pratar du? och bildmässigt, hur ser det ut? Och arabiska, det är ju så vackert och så vidare. Det bara sjunker undan på något sätt och det är också fascinerande...”	Språk	Verbal kommunikation	Kommunikation i den triangulära relationen
”...första gången som just den här gruppen träffades, då hade vi faktiskt ett tema kring träd. /.../Och då var det träd och så var det hus/.../det kom ju fram väldigt mycket sorg .”	Temaarbete	Fast struktur för bildterapi	Struktur skapar trygghet
”...de plågas ju väldigt. Både av förflyttningar, att man bryter upp deras etablering hela tiden på olika sätt och hotet att de i en viss ålder kan räkna med att utvisas igen.”	Förflyttningar, hot	Klientens nutida förhållanden	Terapeutens kunskap om klientgruppen

Bilaga 4 – Introduktionsbrev till respondenter

Hej.

Jag heter Charlotte Herre och jag studerar bildterapi vid Umeå universitet. Den här terminen skriver vi magisteruppsats och min uppsats handlar om flyktingbarn som kommer till Sverige och möter en ny kultur. En stor del i uppsatsen behandlar de interventioner och förhållningssätt man som bildterapeut arbetar med för att barn och ungdomar ska kunna bearbeta den förändring och krock man kan uppleva då man kommer från en kultur till en annan.

Jag har valt intervjumetodik som min metod. Via SRBt och min kursledare Birgitta Englund har jag fått veta att du har en del erfarenhet inom området, så därför undrar jag om du har möjlighet att träffa mig för en intervju?

Nedan följer lite praktisk information kring intervjun och arbetet.

- . Jag kommer att spela in ljudet av vår intervju för att sedan kunna analysera innehållet.
- . Intervjun är ca 60 min lång.
- . Att medverka är frivilligt, vilket även gäller under intervjutillfället, så du kan när som helst avbryta vårt samtal.
- . Det du säger i intervjun kommer att vara en del av det material jag samlar in till min uppsats, men intervjun är konfidentiell. Du och de klienter du tar upp kommer anonymiseras/avidentifieras och jag har tystnadsplikt.
- . Då jag har skrivit klart min uppsats kommer jag att radera ljudfilerna från vårt samtal.

Jag bor i Stockholm men kommer gärna och träffar dig för en personlig intervju. Hör av dig till mig om du är intresserad av att delta i mitt arbete.

Med vänliga hälsningar
Charlotte Herre
0707-40 58 93 herre.charlotte@gmail.com

Min handledare heter Stephan Hau,
Professor vid Psykologiska Institutionen på Stockholms Universitet
08-164615
stephan.hau@psychology.su.se